

SERVET

Edebiyat & Fikir Dergisi

Ekonomik

KALKINMA

Yapay Zekâ ve Kalkınma

Küresel Kalkınma Bankaları

İslam İktisadı Açısından Kalkınma

From Silence to Confidence

Islamic Microfinance

Karekodu okutarak
Web Sitemizi ziyaret
edebilirsiniz

**Bu
sayıda**

7. sayı

Servet Dergisi 7.sayı / Nisan, 2026

Yayın Direktörü

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Editör

Dr. Abdullah ÖZÇELİK

Görsel Yayın

Khushro'ybek JURABOYEV
Abdulaziz BOKHODİROV

İçerik Direktörü

Betül Hümeyra DEMİRLİ
Muhammet Esat TÜRKEL

İç Tasarım

Abdulaziz BOKHODİROV
Betül Hümeyra DEMİRLİ
Ayşegül CAN

İletişim Bilgileri

servetdergi@gmail.com

servetreview@gmail.com

iif.sakarya.edu.tr
isefam.sakarya.edu.tr
servetreview.org

[linkedin.com/in/servet-journal](https://www.linkedin.com/in/servet-journal)

x.com/isefam_sau

[youtube.com/isefam](https://www.youtube.com/isefam)

[instagram.com/isefam_sau](https://www.instagram.com/isefam_sau)
[instagram.com/sau_iif](https://www.instagram.com/sau_iif)
[instagram.com/servetdergi](https://www.instagram.com/servetdergi)

[telegram.com/isefam](https://www.telegram.com/isefam)

Sakarya Üniversitesi, Esentepe
Kampüsü, İslam Ekonomisi ve Finansı
Araştırma Merkezi (Eski Otel Binası
2.kat), Kemalpaşa Mahallesi, 54050
Serdivan/Sakarya

03

**Finansal
Teknolojilerin
Kalkınma Üzerindeki
Etkisi**

Muhammet Esat TÜRKEL

06

**Yapay Zekânın
Kalkınmadaki Yeri**

Abdulaziz BOKHODİROV

09

**How Sustainable is
Green Growth?**

Abdulhafizkhon ODİLOV

12

**Kalkınma Sürecinde
Maliye Politikası
Araçları ve Ekonomik
Etkileri**

Ali Burak ESEN

18

**Yeryüzünü
Tüketmeden
Kalkınmak Mümkün
mü?**

Fatmanur KOL

21

**Yapay Zekâ ve
Kalkınma: İklim ve
Adalet Kimin Elinde?**

Betül Hümeýra DEMİRLİ

25

**Human Capital and
Economic
Development**

Abdulaziz BOKHODİROV

29

**Sovyetler Birliği Sonrası
Rusya'da Kalkınmanın
Ekonomi-Politiği**

Ubeydullah DEMİRLİ

33

**Poverty Alleviation,
Social Justice, and
Islamic Microfinance**

Ahmad Ataul QUDDUS

37

**Kalkınma Kimin İçin?
İslam İktisadı
Perspektifinden İklim
Krizi**

Hande Berre ŞENSOY

40

**Küresel Kalkınma
Bankaları**

Betül Hümeýra DEMİRLİ

44

**From Silence to
Confidence: More Than
a Speaking Club**

Hatice İBRAHİMOĞLU

Finansal Teknolojilerin Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Piyasa ve Değer Temelli Modellerin Karşılaştırmalı Analizi

Finansal teknolojilerin kalkınma üzerindeki etkisi, günümüzde gelişen teknolojiye uyum sağlamakla birlikte finansal işlemleri daha kolay, pratik ve düşük maliyetle uygulanabilir hâle getirmektedir. Bu süreç, hem finansman şirketlerinin kâr oranlarını artırmakta hem de müşterileri birçok operasyonel zahmetten kurtarmaktadır [ACRN Journal of Finance and Risk Perspectives, n.d.].

Ancak dijitalleşmenin sunduğu bu geniş imkânlar, beraberinde aşılması gereken sosyolojik bariyerleri de getirmektedir. Örneğin bankacılık sektöründe, özellikle yaşlı nüfustan oluşan müşteri grubunun fiziki

şubelerin bulunmadığı bir ortamda güven ilişkisini kuramaması, tamamen, dijital odaklı bankaların müşteri potansiyelini sınırlayan önemli bir unsurdur. Şubelerin yokluğu, bu kitlede kurumsal bir muhatap eksikliği algısı yaratmakta ve dijital platformlara karşı bir mesafe oluşturmaktadır. Neyse ki toplumun büyük kesimi gelişen teknolojiyi her geçen gün daha fazla kabullenmekte ve bu teknolojik dönüşüme büyük ölçüde ayak uydurmaktadır.

Finansal teknolojilerin gelişmesiyle ortaya çıkan yenilikçi uygulamalar, piyasa temelli mobil para sistemlerinden İslam iktisadı temelli

dijital zekât ve mikrofinans modellerine kadar uzanan oldukça geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu çeşitlilik, kalkınmanın hem teknik aracını hem de ahlaki çerçevesini oluşturmaktadır [LSE Eden Centre, 2025]. Bu alandaki çalışmaları literatürde temel olarak iki başlık altında sınıflandırmak mümkündür. İlk grubu Kenya'daki M-Pesa, Bangladeş'teki bKash, Pakistan'daki Easypaisa, Filipinler'deki GCash ve Afrika genelinde yaygın olan MTN Mobile Money ile Orange Money gibi piyasa temelli modeller oluşturmaktadır.

Lembaga Zakat Selangor (LZS), Malezya'nın Selangor eyaletinde zekatın toplanması, yönetilmesi ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasından sorumlu resmi bir kurumdur. Sadece 2022 yılında kurum tarafından 1.05 milyar MR (yaklaşık 263 milyon \$) miktarındaki zekat 350 bin kişiye dağıtılmıştır.

İkinci grubu ise değer temelli çalışmalar teşkil etmektedir. Bu çalışmalar kendi aralarında, Malezya'daki Lembaga Zakat Selangor (LZS) ile Endonezya'daki Baznas ve Dompot Dhuafa gibi dijital zekât platformları; ayrıca Pakistan'daki Akhuwat Digital ve İslami Bank Bangladesh Limited (IBBL) gibi faizsiz mikrofinans (Karz-ı Hasen) platformları olarak ikiye ayrılmaktadır. Bahsi geçen bu kuruluşlar, küresel ölçekte kendi alanlarında ön planda olan başarılı örneklerin sadece bir kısmını temsil etmektedir.

Yapılan bu çalışmaların kalkınmaya olan etkileri açısından değerlendirdiğimizde, piyasa temelli modeller içerisinde M-Pesa örneği devrim niteliğinde veriler sunmaktadır. 2007 yılında Kenya'nın telekom devi Safaricom tarafından kurulan bu platform, temel hedefini kırsal kesimde yaşayan ve geleneksel banka hesabı bulunmayan bireylere ulaşmak olarak belirlemiştir. Başlangıçta temel düzeyde para transferi sunan platform, yıllar içerisinde altı farklı nesil evrim geçirerek mikro-kredi, sigorta entegrasyonu ve kamu ödemelerini

kapsayacak kadar genişlemiştir [African Economic Research Consortium, 2021]. Günümüzde Kenya nüfusunun yaklaşık %90'ına ulaşan ve 51 milyondan fazla müşteriye hizmet veren M-Pesa, bankacılık altyapısının zayıf olduğu Afrika kıtasında nadir rastlanan bir finansal kapsayıcılık başarısına imza atmıştır.

M-Pesa'nın istatistiksel etkisi incelendiğinde, 2006-2021 yılları arasında finansal hizmetlere erişim oranının %26'dan %83'e çıktığı görülmektedir. Bu 57 puanlık çarpıcı artışın ardında yatan en önemli etkenlerden biri, 194.000'den fazla kırsal acenteden oluşan geniş ağdır [African Economic Research Consortium, 2021]. Yerli halkın paralarını bu acenteler aracılığıyla kolayca yatırıp çekebilmesi, şehir merkezindeki ailelere anında kaynak aktarımı yapılabilmesine imkân tanımıştır. Özellikle kadın istihdamına büyük katkı sağlayan bu sistemde kullanıcıların %55'ini kadın tüketiciler oluşturmakta ve kadın istihdamında %22'lik bir artış gözlenmektedir [LSE Eden Centre, 2025]. M-Pesa sayesinde 194.000 hanenin yoksulluk sınırını aştığı ve

yıllık ekonomiye katkısının GSYİH'nın %2'si gibi ciddi bir orana ulaştığı kaydedilmektedir. Bu veriler, piyasa odaklı fintech çözümlerinin finansal demokratikleşme noktasındaki gücünü kanıtlamaktadır.

Piyasa temelli modellerin sağladığı bu operasyonel başarı, değer temelli modellerde zekât ve faizsiz kredi gibi kurumların dijitalleşmesiyle daha derin bir sosyal adalet zeminine oturmaktadır. M-Pesa'nın finansal erişimde sağladığı teknik hız, değer odaklı modellerde şeffaflık ve toplumsal kalkınma odaklı bir vizyona dönüşmektedir. Bu bağlamda öne çıkan Malezya'daki Lembaga Zakat Selangor (LZS), zekâtın dijitalleşmesiyle kalkınmanın en başarılı eyalet destekli örneği olmuştur. Geleneksel zekât sürecindeki kâğıt işlerini ve manuel hesaplamaların yol açtığı verimsizliği tamamen ortadan kaldıran LZS, zekâtı modern bir kalkınma enstrümanına dönüştürmüştür [Global Digital Excellence Awards, n.d.]. LZS mobil uygulaması ve "Tunaizakat" gibi web portalları üzerinden zekât sahipleri gelirlerine göre otomatik hesaplama yaptırabilmekte ve işlemlerini dijital yöntemlerle anında tamamlayabilmektedir [Tunaizakat, n.d.].

2024 yılında toplanan 1,2 milyar Malezya Ringgiti tutarındaki fonun %65'inin mikro-kredi ve kadın girişimciliği projelerine ayrılması,

LEMBAGA
ZAKAT SELANGOR
MAJLIS AGAMA ISLAM SELANGOR

İslam iktisadındaki "üretken yoksul" modelini dijital araçlarla hayata geçirmektedir. Bu durum, zekâtın sadece bir sosyal yardım değil, yoksulluğu %17 azaltan stratejik bir kalkınma kaldıracı olduğunu göstermektedir.

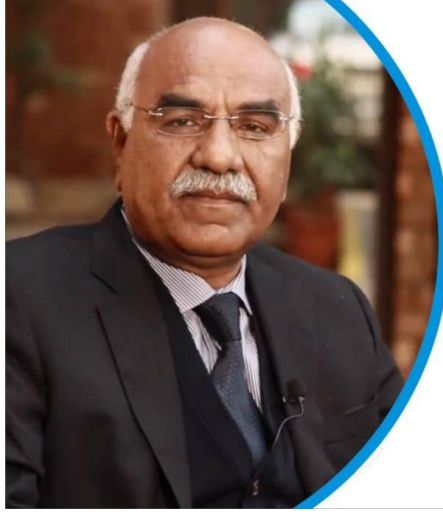
Fintech'in bu çift yönlü yapısı, yani hem piyasa verimliliğini artıran hem de sosyal adaleti güçlendiren doğası, finansal kapsayıcılık tartışmalarını yeni bir boyuta taşımaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, yalnızca teknik erişimin sağlanması yeterli olmamakta; bu erişimin adil dağılımı ve toplumsal refaha dönüşmesi kritik önem kazanmaktadır. Bu noktada, değer temelli finansal araçların dijitalleşmesi, piyasa mekanizmalarının eksik bıraktığı sosyal boyutu tamamlayarak daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir ekonomik yapı ortaya koymaktadır.

Değer temelli modellerin bir diğer zirve noktası ise Pakistan'da faaliyet gösteren Akhuwat Digital'dir. Dr.

AKHUWAT

Akhuwat çatısı altında ücretsiz eğitim, kıyafet başışı, toplum geliştirme programı, acil durumlarda yardım programları yapılmaktadır

Dr. Muhammad Amjad Saqib
Founder of Akhuwat Foundation

Dr. Muhammed Amjad Saqib, dünyanın en büyük İslami Mikrofinans programı olan Akhuwat'ın Kurucusu ve Başkanıdır. Bugüne kadar Akhuwat, Pakistan genelinde yaklaşık 6,3 milyon kişiye yaklaşık 1.5 milyar \$ kredi dağıtmış ve 305 okul ve 3 kolejden oluşan ağı aracılığıyla, öğrencilere ücretsiz kaliteli eğitim sağlamaktadır.

Amjad Saqib öncülüğünde kurulan bu yapı, faizsiz mikrofinansın (Karz-ı Hasen) küresel ölçekteki en büyük temsilcisidir. "Komşusu açken tok yatan bizden değildir" anlayışını endüstriyel bir ölçeğe taşıyan Akhuwat, 2025 yılı itibarıyla 1,39 milyar dolar değerinde 6,8 milyon kredi dağıtmıştır [Akhuwat Islamic Microfinance, n.d.]. Aktif 3,7 milyon aile müşterisine rağmen ulaşılan %99,9 geri ödeme oranı, mikrofinans tarihine geçecek bir güvendir.

Akhuwat Digital platformunun biyometrik doğrulaması ve mahalle dayanışmasına dayalı grup kefalet sistemi, İslam iktisadının "güven ve toplumsal sorumluluk" prensibinin teknolojik bir tezahürüdür [The Islamia University of Bahawalpur, n.d.].

Faizsiz krediler sayesinde yoksulluk %42 oranında gerilerken, kadınların iş gücüne katılımı %35 artmıştır. Nobel Barış Ödülü adayı olma potansiyeline sahip bu model, zekât ve sadaka gelirlerini bir "tohum sermaye" olarak kullanarak kredileri döngüsel bir ekonomik güce dönüştürmüştür.

Sonuç olarak, Lembaga Zakat Selangor dijital zekât yoluyla kalkınmanın sosyal ve şeffaflık boyutunu tahkim ederken; Akhuwat Digital faizsiz mikrofinans modeliyle üretken ve borç yükü içermeyen bir kalkınmanın en çarpıcı örneklerini sunmaktadır. Her iki model de İslam iktisadı prensiplerinin dijital araçlarla harmanlandığında, toplumsal adaleti sağlamada ne kadar etkili olabileceğini analiz etmemize imkân tanımaktadır. Bu örnekler açıkça göstermektedir ki fintech araçları; ister piyasa temelli mobil çözümler ister İslam iktisadı temelli sosyal finans araçları yoluyla olsun, kalkınmayı yalnızca ekonomik büyüme olarak değil; kapsayıcılık, adalet ve sürdürülebilirlik ekseninde yeniden tanımlamaktadır.

Yapay Zekânın Kalkınmadaki Yeri

Günümüzde kalkınma paradigması, fiziksel sermayeden entelektüel ve dijital sermayeye doğru radikal bir eksen kayması yaşamaktadır. Artık bir ülkenin veya kurumun gelişmişlik düzeyi sadece sahip olduğu demir-çelik fabrikaları, devasa limanlar veya kilometrelerce uzanan otoyol ağlarıyla değil; dijital kapasite, hesaplama gücü, yüksek hızlı bağlantı altyapısı ve kurumların çevikliği ile ölçülmektedir. Bu dijital altyapının kalbinde ise veri yer almaktadır. Yapay zekânın yakıtı olarak nitelendirilen veri, modern

ekonominin en stratejik kaynağı haline gelmiştir (OECD, 2025). Veri akışının sağlanmadığı veya işlenemediği bir ekosistemde, teknolojik sıçrama yapmak imkansızdır. Ancak bu teknolojik dönüşümün beraberinde getirdiği temel soru işareti hala geçerliliğini korumaktadır: Yapay zekâ temelli bu sermaye artışı toplumsal refahı tabana mı yayacak, yoksa dijital uçurumu derinleştirerek zenginliği sadece sınırlı bir sermayedar kesimin elinde mi toplayacaktır? (Acemoğlu & Johnson, 2023).

Yaratıcı Yıkım ve Kurumsal Dönüşüm

İktisadi büyüme tarihsel olarak her zaman pürüzsüz bir ilerleme değil, aksine çatışmalı ve dönüştürücü bir süreç olmuştur. Acemoğlu ve Johnson (2023), teknolojinin refah getirmesinin teknik bir ilerlemenin yanında güç dengeleri ve kurumsal yapılarla ilgili olduğunu vurgulamaktadır. İktisat literatüründeki “yaratıcı yıkım” kavramı yapay zekâ ve kalkınma arasındaki bağın daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

İktisatçı Prof. Dr. Ufuk Akçığıt, kalkınmanın artık mevcut yapıların statik bir iyileştirilmesinden ibaret görülemeyeceğini savunur. Gerçek bir kalkınma atılımı için, verimsiz olanın sistem dışına itildiği, yaratıcılığın ve inovasyonun ödüllendirildiği bu radikal dönüşüm dinamiğinin kurumsallaştırılması şarttır. Başka bir deyişle, yapay zekâ devriminden beklenen ekonomik sıçrama, ancak eski yöntemlerin yıkılmasına izin veren ekonomik modellerle mümkün olacaktır.

Bu noktada kurumsal adaptasyon hızı belirleyici bir kriterdir. İktisatçı şirket yaşı ile yapay zekâ entegrasyonu arasında ters yönlü bir korelasyon olduğuna dikkat çekmektedir. Genç ve hiyerarşiden arınmış yapılar yapay zekâyı operasyonlarının merkezine hızla yerleştirirken, yaşlı ve hantal yapılar değişime direnç göstermektedir (Bloomberg HT, 2024). Bu direnç hem şirketler bazında hem de ülkeler bazında kalkınma hızını etkilemektedir. Değişimi yönetemeyen toplumlar için teknolojik ilerleme, üretkenlik artışı yerine iş gücü piyasasında derin sarsıntılara yol açma riski taşımaktadır (Enstitü Sosyal, 2026).

Bir Yatırım Balonu mu, Yoksa Yeni bir İktisadi Çağ mı?

Finansal piyasalarda YZ yatırımlarının bir “dot-com” benzeri balon olup olmadığına dair süregelen tartışmalar, dev teknoloji şirketlerinin milyarlarca dolarlık altyapı harcamalarıyla yanıtlanmaktadır. Wildeford (2024), OpenAI gibi öncü girişimlerin henüz karlılık noktasına ulaşmamış olmasının bir

Amazon'un yapay zekâ tabanlı “tavsiye motoru”, şirketin toplam satışlarının yaklaşık %35'ini doğrudan oluşturmaktadır.

başarısızlık olmadığını, aksine pazar hakimiyeti odaklı stratejik bir büyüme aşaması olduğunu belirtmektedir. OpenAI CEO'su Sam Altman'ın öngörülerine paralel olarak, yakın gelecekte veri merkezleri ve yarı iletken çipler için yapılacak yatırımlar, tarihin en büyük sermaye transferlerinden birini temsil edecektir (Wildeford, 2024).

Bu yatırımların karşılığı, reel sektörün satış ve büyüme stratejilerinde somut bir karşılık bulmaktadır. Örneğin ulaşım sektöründe Delta Airlines, yapay zekâ tabanlı bilet fiyatlandırma ve talep tahminleme sistemlerini devreye alarak dinamik bir büyüme stratejisi izlemektedir (The Verge, 2024). Benzer şekilde perakende devi Amazon, makine öğrenmesi algoritmalarını iş modelinin motoru haline getirmiştir. Amazon'un yapay zekâ tabanlı “tavsiye motoru”, şirketin toplam satışlarının yaklaşık %35'ini doğrudan oluştururken; müşteri henüz satın alma butonuna basmadan ürünleri en yakın depoya sevk eden lojistik sistemleri operasyonel maliyetleri minimize etmektedir (42Signals, 2024). Bu örnekler, yapay zekânın sadece verimliliği artırmanın ötesinde yeni

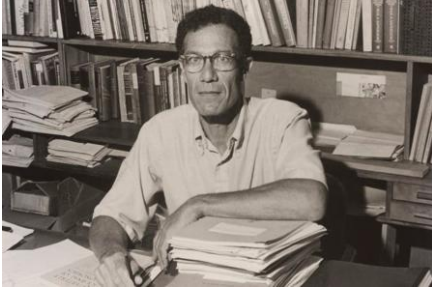
pazar alanları yaratan stratejik bir kaldıraç olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak bu faydaların küresel ölçekte yayılması, farklı kültürel değerlere ve zenginliğe sahip ülkelerin bu teknolojileri nasıl uygulayacağıyla doğrudan ilişkilidir (Yapı Kredi Blog, 2024). Çünkü her toplumun kalkınma öncelikleri ve etik kodları farklılık gösterir. Örneğin, teknolojik altyapısı güçlü bir ülke yapay zekâyı lüks tüketim ve finansal optimizasyon için bir kaldıraç olarak kullanırken, gelişmekte olan bir ekonomi bu teknolojiyi temel sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak veya tarımsal verimliliği artırmak gibi hayati alanlara entegre ederek kendi özgün kalkınma modelini oluşturur.

Üretkenlik Paradoksu: Solow'dan Günümüze

Modern iktisat literatüründe, Nobel ödüllü ekonomist Robert Solow'un 1987'de bilgisayar devrimi için dile getirdiği “bilgisayar çağını her yerde görebilirsiniz, sadece üretkenlik istatistiklerinde hariç” tespiti, bugün yapay zekâ için de temel bir “üretkenlik paradoksu” teşkil etmektedir. Enstitü Sosyal analizine göre, yapay zekâ yatırımlarının makroekonomik düzeyde somut bir verimlilik artışına dönüşmesi için

The OpenAI logo, featuring a stylized white knot-like symbol to the left of the word "OpenAI" in a white, sans-serif font, set against a dark blue background with a subtle pattern of white dots and lines.

organizasyonel yapıların yapay zekâ etrafında yeniden tasarlanması ve iş gücünün yeni beceriler kazanması gibi tamamlayıcı koşulların sağlanması gerekmektedir.

Robert Merton Solow, Solow modelinin yazarı ve ekonomik büyüme teorisi alanındaki araştırmaları nedeniyle 1987 Nobel Ödülü'nü kazanan Amerikalı bir ekonomisttir.

Üretkenliğin istatistiklere yansımamasının bir diğer nedeni de ölçüm zorluklarıdır. Yapay zekânın sağladığı kişiselleştirilmiş hizmetler ve kalite artışı gibi soyut değerler, geleneksel GSYİH hesaplamalarında tam olarak karşılık bulamamaktadır (Enstitü Sosyal, 2026). Bu yapısal dönüşümün hızı, yapay zekânın dönüştürücü gücünü kısa vadede gölgeleyebilse de, bu durum tekno-

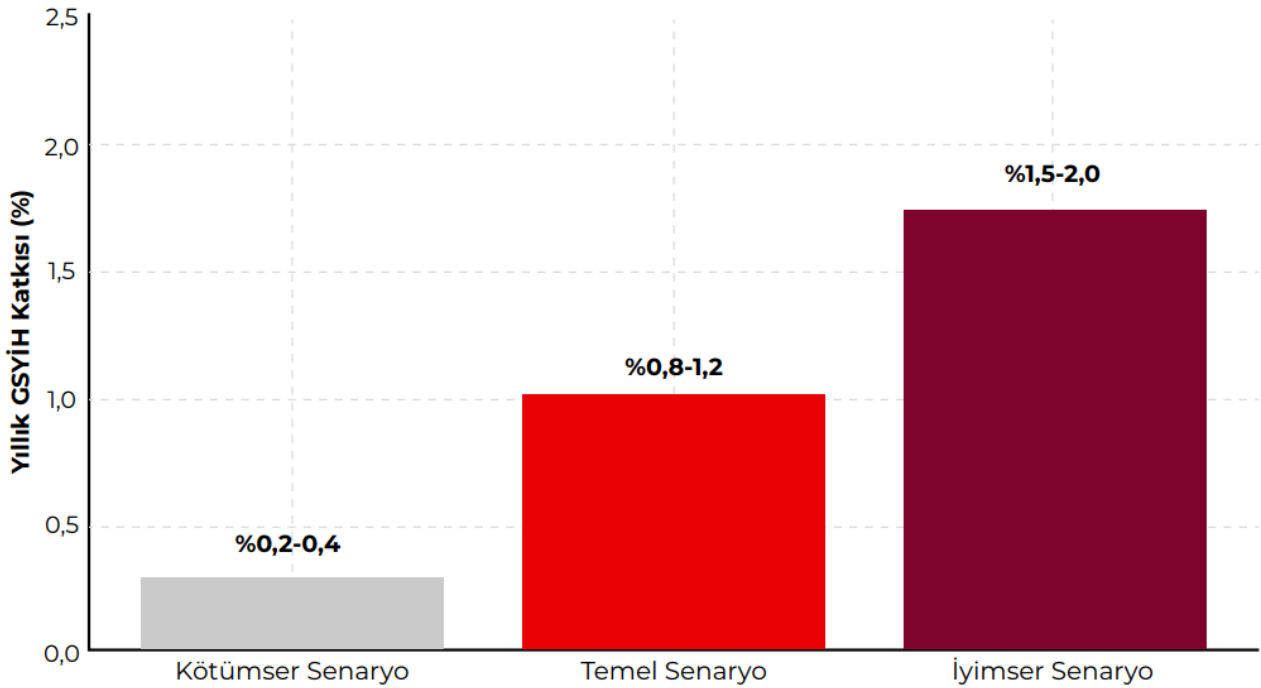
lojinin uzun vadeli kalkınma potansiyelini azaltmamaktadır. Aksine, bu geçiş süreci ekonomilerin yapay zekâ etrafında yeniden organize olduğu bir kuluçka dönemi olarak nitelendirilmelidir.

Türkiye için Stratejik Yol Haritası

Yapay zekâ adaptasyonu, Türkiye ekonomisini kritik bir makroekonomik yol ayrımına getirmektedir. Enstitü Sosyal (2026) tarafından sunulan stratejik yol haritasına göre, proaktif politikalar ve güçlü tamamlayıcı yatırımlarla desteklenen bir iyimser senaryoda; yapay zekâ adaptasyonunun 2030 yılına kadar yıllık GSYİH büyümesine %1,5'in üzerinde net bir katkı sunması öngörülmektedir. Bu senaryonun gerçekleşmesi, Türkiye'nin orta gelir tuzağından kurtularak yüksek gelirli ekonomiler grubuna geçişini ciddi şekilde hızlandıracaktır. Buna mukabil, yatırım yetersizliği ve kurumsal adaptasyon direncinin hüküm sürdüğü bir kötümser senaryoda;

yapay zekânın büyüme üzerindeki etkisi oldukça sınırlı kalacak ve küresel rekabet gücünde aşınma yaşanacaktır (Enstitü Sosyal, 2026).

Sonuç olarak yapay zekâ, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada merkezi bir rol oynamaktadır (Yapı Kredi Blog, 2024). Yapay zekânın refahı tabana yayıp yaymayacağı konusu ise teknolojinin kendi doğasının yanı sıra onu çevreleyen kurumsal tercihlere de bağlıdır. Bu dönüşümü sermaye verimliliği odaklı bir otomasyon sürecinden ziyade insan emeğini tamamlayan ve güçlendiren bir doğrultuda yönetebilmek ekonomik kalkınmanın temelinde yer alan ana meseledir. Böylece yapay zekâ, toplumda dijital bir uçurum yaratmak yerine kolektif bir kalkınmanın kaldıraç olacaktır. Teknolojinin ekonomik ve sosyal mantığını kavrayarak kendi sistemlerini bu yeni gerçekliğe göre inşa eden toplumlar gelecekte refah seviyesi yüksek toplumlar olacaktır.

Enstitü Sosyal (2026) tarafından yapılan araştırma, Türkiye için 2030 yılına kadar yapay zekânın GSYİH oranına katkısı 3 farklı senaryo üzerinden değerlendirmiştir.

How sustainable is green growth?

*Are we able to grow without harming
the environment?*

Contemporary economic paradigms heavily prioritize continuous GDP growth, creating a fundamental paradox: pursuing infinite growth with finite means. The world leaders try to solve this problem by implementing “green growth” (the way when the economy is growing with minimum or zero negative effects on the environment) in different sectors, such as energy and production. While transition to renewable energy may seem rational, it brings complex negative externalities. This article will try to examine those effects, arguing that without shifting towards sufficiency and ethical resource management, green growth may be just a sophisticated way to justify continued overconsumption rather than a sufficient solution.

Positive Outcomes of Green Growth

Historically, traditional economic expansion has been linked to increasing pollution levels on Earth. To prevent ecological catastrophe in the future, countries are moving towards green growth. However, what does “green growth” mean? Green growth is the idea that people should not choose between a strong economy and a healthy planet. Conventional economic growth, which is characterised by rapid industrialization and increased production, often drives overexploitation of natural resources, which leads to ecological disasters. Green growth uses the environment as an engine for the economy rather than just a tool. According to the OECD (2011) green growth may bring several positive outcomes, such as increasing productivity of natural assets usage, creating new markets and innovations. It also reduces resource bottlenecks (scarcity of water supply, rare minerals) and imbalances in natural systems, which damages biodiversity.

To achieve these outcomes, the report suggests several important measures, which can help policy makers. First of all, the countries should implement proper market instruments (taxation and permits). Countries can put high tax on using fossil fuels as Ireland did by introducing a CO₂ tax of EUR 15 per tonne, which was set to double by 2014 (OECD, 2011). In addition, countries can implement permit trading systems. Studies show that by shifting to that model, the United States saves between \$153 million and \$358 million per year. These savings are the result of a flexible system, which allows companies to choose how to meet emission

reduction requirements (Anthoff and Hahn, 2010; referencing Keohane, 2003). Furthermore, companies can use better methods to cut emissions and end up with innovations and leftover quotas, which they can sell to others. However, while these instruments show financial utility, it is still debatable whether they are sustainable or not.

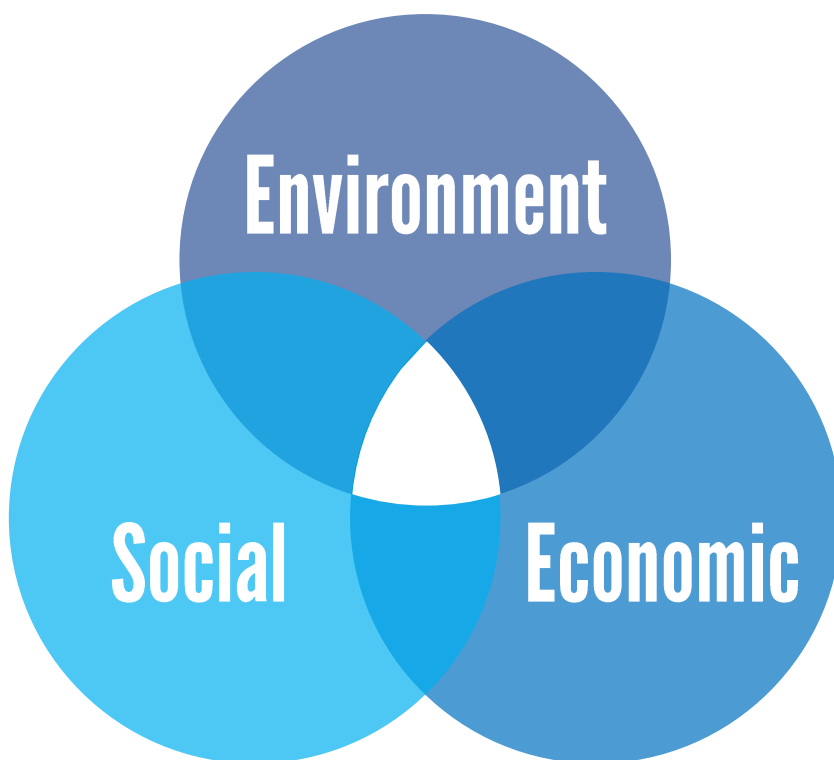
Sustainability & Green Growth

Fundamentally, sustainability consists of three main pillars, a framework whose foundation was laid in the 1987 Brundtland Report. These pillars are Economic, Social and Environmental. However, renewable energy is not able to satisfy all three characteristics with today's technologies and measures. Recent data reveals that solar and onshore wind energy now undercut the cheapest fossil fuels by 41% and 53%, respectively (IRENA, 2025). The problem is that the majority of the world will not be able to afford it

because of the high barrier to entry. According to Thomson (2023), developing countries cannot fund themselves towards energy transition without external investments. Because of different factors, such as social, political and climate risks, transition may become more capital-intensive than in developed countries.

In addition, 196 countries signed an international treaty in 2015. It was The Paris Agreement which should prevent the most dangerous effects of climate change. The main goals of that treaty: keep global warming well below 2°C, achieve a net-zero emission, help poorer countries adapt to climate change, and make sure global money flows toward green and climate resilient projects.

According to research, 11 countries (like Germany and Sweden) were able to reach decoupling between 2013 and 2019 (trying to grow their economies while simultaneously lowering pollution). Vogel and

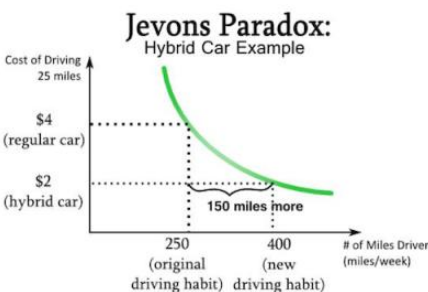
3 pillars of sustainability

Hickel (2023) argue that although these nations grew their economies while lowering emissions, the progress is not sufficient enough. In other words, with their current speed it would take them 220 years to reduce their pollution by 95%. The causes of this massive delay may be different, such as slow technological progress and physical limits of recycling. According to Parrique et al. (2019) the economy grows 3% in a year, while efficiency increases by 1%.

Moreover, bottles cannot be recycled indefinitely, in the end they become a waste. The recycling process itself is highly energy-intensive, meaning it still contributes to overall resource consumption.

Furthermore, it should be highlighted that solving one problem can create a new one. Parrique et al. (2019) argue that right now electric cars reduce exhaust fumes, but they require massive mining for lithium and cobalt to produce batteries. Consequently, pollution in the air is moving to mine.

Finally, there is The Jevons Paradox - increased efficiency by itself may not reduce resource use - which leads to the new issue with green growth.

An economic theory that states that increasing resource efficiency increases, rather than decreases, its overall consumption. This occurs because increased efficiency reduces the cost of using a resource, which sharply increases demand for it, often offsetting the initial savings.

Despite the fact that eco-friendly goods became less expensive year by year, overall consumption has increased significantly (Magee and Devezas, 2017).

For example, electric cars became more affordable than petrol ones in several countries. Demand and supply increases, consequently, pollution becomes more and more. In addition, people save their money, because electricity has become cheaper. However, it means that they can use that money to buy new products or goods which usually produce pollution during the process

Conclusion

Do we have any solution to solve that problem? We do not go against green growth; however, the main problem nowadays is the wish to continuously grow at any cost. Brand (2012) argues that the term “Green Economy” may be used as a tool to silence critics and doubts, making people feel that “something is being done” while destruction continues. In addition, some developed countries, such as the USA and France, could transport

their production into the Global South.

Results may show that they are progressing towards green growth, but in reality, they just shifted the problem to other parts of the world.

Vogel and Hickel (2023) suggest that instead of focusing on growing GDP, countries should focus more on sufficiency. In other words, stop wastefulness. Policymakers should put stringent regulations to curb higher-consumption, such as private jets and mansions, and redirect those resources on adequate housing, healthcare and baseline welfare for the broader population.

Kalkınma Sürecinde Maliye Politikası Araçları ve Ekonomik Etkileri

Özet

Bu çalışmada kalkınma sürecinde maliye politikası araçlarının rolü ve bu araçların ekonomik ve sosyal etkileri ele alınmaktadır. Kalkınma, yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı olmayıp; sosyal refahın artırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve ekonomik yapının geliştirilmesini de kapsayan bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda maliye politikasının, kalkınma sürecinin finansmanında ve yönlendirilmesinde önemli bir role sahip olduğu kabul edilmektedir.

Çalışmada öncelikle kalkınma kavramı ve önemi ele alınmış, ardından maliye politikasının temel araçları olan kamu harcamaları, vergi politikası, kamu borçlanması ve transfer harcamaları teorik çerçevede incelenmiştir. Devamında bu araçların kalkınma sürecine olan etkileri; kamu harcamalarının altyapı ve beşerî sermaye üzerindeki rolü, vergi politikalarının gelir dağılımı ve yatırım kararlarına etkisi, kamu borçlanmasının sürdürülebilirlik boyutu, sosyal harcamaların kapsayıcı kalkınmaya katkısı ve teşvik politikalarının ekonomik yapının dönüşümündeki işlevi kapsamında değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, maliye politikası araçlarının kalkınmaya katkı sağlayabilmesi için bu araçların etkin, dengeli ve sürdürülebilir bir biçimde uygulanması gerektiğini göstermektedir. Sonuç olarak mali disiplin, sosyal adalet ve ekonomik etkinlik arasında kurulacak dengenin, kalkınmanın sürdürülebilir ve kapsayıcı bir nitelik kazanmasında belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1. Giriş

Kalkınma, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarında uzun vadeli ve kalıcı iyileşmeler sağlamayı amaçlayan temel bir hedef olarak kabul edilmektedir. Günümüzde kalkınma anlayışı, yalnızca ekonomik büyüme göstergeleriyle ölçülen bir süreç olmaktan çıkmış; bireylerin yaşam kalitesi, gelir dağılımı, sosyal refah ve ekonomik yapının dönüşümü gibi unsurları da içeren çok boyutlu bir kavram hâline gelmiştir. Bu bağlamda devletin ekonomi üzerindeki rolü ve uyguladığı politikalar, kalkınma sürecinin yönünü ve niteliğini doğrudan etkilemektedir.

Devletin ekonomik ve sosyal hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kullandığı en önemli politika

araçlarından biri maliye politikasıdır. Kamu harcamaları, vergi politikası, kamu borçlanması ve transfer harcamaları gibi maliye politikası araçları; ekonomik büyümenin desteklenmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve sosyal refahın artırılması açısından önemli işlevler üstlenmektedir. Bu araçların nasıl ve hangi ölçüde kullanıldığı, kalkınmanın sürdürülebilirliği ve kapsayıcılığı açısından belirleyici olmaktadır.

Türkiye’de kalkınma süreci, tarihsel olarak planlama anlayışı çerçevesinde yürütülmüş ve maliye politikası araçları kalkınma hedefleri doğrultusunda önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle maliye politikası ile kalkınma arasındaki ilişkinin incelenmesi hem teorik hem de uygulamalı açıdan önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, kalkınma sürecinde kullanılan maliye politikası araçlarını ve bu araçların ekonomik ve sosyal etkilerini analiz etmektir. Bu kapsamda çalışmada ilk olarak kalkınma kavramı ve önemi ele alınmakta, ardından maliye politikasının temel araçları açıklanmaktadır. Devamında kamu harcamaları, vergi politikaları, kamu

borçlanması, sosyal harcamalar ve teşvik politikalarının kalkınma sürecine olan etkileri incelenmekte; son bölümde ise elde edilen bulgular doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Kalkınma Kavramı ve Önemi

Kalkınma, bir ülkenin ekonomik büyümesinin yanı sıra sosyal refah düzeyinin yükselmesi ve ekonomik yapının dönüşümünü kapsayan çok boyutlu bir süreçtir. Bu bağlamda kalkınma, yalnızca milli gelir artışıyla sınırlı olmayıp, bireylerin yaşam kalitesinin yükselmesi, fırsat eşitliğinin artırılması ve toplumsal refahın güçlendirilmesi anlamına gelmektedir.

Kalkınma kavramı, iktisat literatüründe ekonomik büyümeden daha geniş bir içeriğe sahiptir. Ekonomik büyüme genellikle milli gelirdeki nicel artışı ifade ederken, kalkınma bu artışın toplumsal refaha nasıl yansıdığını ve ekonomik yapının ne ölçüde dönüştüğünü de kapsamaktadır (Berber, 2017). Bu yönüyle kalkınma, yalnızca üretim artışını değil; gelir dağılımı, istihdam yapısı ve toplumsal refah unsurlarını da içeren kapsamlı bir süreci ifade etmektedir.

Türk iktisat literatüründe kalkınma; gelir artışı, yoksulluğun azaltılması, işsizliğin düşürülmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi

gibi çok boyutlu göstergeler çerçevesinde ele alınmaktadır (Taban & Kar, 2016). Bu yaklaşım, kalkınmanın yalnızca ekonomik bir hedef değil, aynı zamanda sosyal ve kurumsal dönüşümü de içeren bütüncül bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye’de kalkınma süreci tarihsel olarak planlama anlayışı doğrultusunda yürütülmüştür. 1960’lı yıllardan itibaren hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları, devletin ekonomik ve sosyal politikalarını yönlendiren temel belgeler arasında yer almış; bu planlarda ekonomik büyümenin yanı sıra istihdam, gelir dağılımı, sosyal adalet ve kamu maliyesi politikalarına da geniş ölçüde yer verilmiştir (Aksoy, 2021).

Bu çerçevede kalkınma sürecinin başarısı, devletin maliye politikası araçlarını etkin, dengeli ve sürdürülebilir bir biçimde kullanmasına doğrudan bağlıdır. Maliye politikası, kalkınmanın ekonomik ve sosyal boyutlarını birlikte ele alarak sürecin yönlendirilmesinde kilit bir rol üstlenmektedir.

Maliye Politikası ve Temel Araçları

Maliye politikası, devletin ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla kamu gelirlerini ve harcamalarını yönetmesi sürecidir. Başlıca amaçları

yönetmesi sürecidir. Başlıca amaçları arasında ekonomik istikrarın sağlanması, büyümenin desteklenmesi, adil gelir dağılımının oluşturulması ve sosyal refahın artırılması yer almaktadır (Eğilmez & Kumcu, 2006). Bu amaçlar doğrultusunda maliye politikası; kamu harcamaları, vergi politikası, kamu borçlanması ve transfer harcamaları gibi çeşitli araçlar aracılığıyla uygulanmaktadır.

Maliye politikasının temel araçları şu şekilde sınıflandırılabilir:

1. Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları, devletin kamu hizmetlerini yerine getirebilmek ve toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla yaptığı harcamaları ifade etmektedir. Eğitim, sağlık, altyapı, savunma, sosyal güvenlik ve kamu yatırımları bu harcamalar arasında yer almaktadır.

Kamu harcamaları maliye politikasının temel araçlarından biri olup, devletin ekonomik ve sosyal alanlardaki rolünü doğrudan yansıtmaktadır. Bu harcamalar genel olarak cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Cari harcamalar kamu hizmetlerinin sürekliliğine yönelik giderleri kapsarken, yatırım harcamaları uzun vadeli kamu projelerine ilişkin harcamaları ifade etmektedir. Transfer harcamaları ise herhangi bir mal veya hizmet karşılığı olmaksızın yapılan ödemeleri içermektedir (Takım, 2011).

2. Vergi Politikası

Vergi politikası, devletin kamu gelirlerini sağlamak amacıyla uyguladığı vergilendirme süreçlerini ve bu süreçlere ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır. Vergiler, devletin en önemli gelir kaynaklarından biri olup kamu harcamalarının

finansmanında temel rol oynamaktadır.

Vergi politikası, yalnızca kamu gelirlerini artırmaya yönelik bir araç değil; aynı zamanda ekonomik ve sosyal politikaların uygulanmasında kullanılan önemli bir politika unsurudur (Küçüköğlü, 2016). Vergiler, bireylerin ve işletmelerin tüketim, tasarruf ve yatırım kararları üzerinde etkili olabilmektedir. Vergiler genel olarak dolaylı ve dolaysız vergiler şeklinde sınıflandırılmakta olup, bu ayırım vergi yükünün dağılımı açısından önem taşımaktadır.

3. Kamu Borçlanması

Devletler, kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak ve bütçe açıklarını karşılamak amacıyla iç ve dış borçlanmaya başvurabilmektedir. Kamu borçlanması, devletin piyasalardan veya bireylerden belirli bir vade ve faiz karşılığında kaynak temin etmesi anlamına gelmektedir.

Borçlanma, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir maliye politikası aracı olarak kabul edilmektedir. Bu araç, yalnızca kamu gelirlerini artırmaya yönelik bir yöntem değil; aynı zamanda ekonomik ve mali dengeleri düzenleme amacı taşıyan bir politika unsuru olarak değerlendirilmektedir. Klasik maliye anlayışında borçlanma olağanüstü bir gelir kaynağı olarak görülmüşken, modern maliye yaklaşımında kamu borçlanması bütçe yönetiminin olağan bir unsuru hâline gelmiştir (Kocadağ, 2010).

Kamu borçları kaynak bakımından iç borçlanma ve dış borçlanma olarak sınıflandırılmakta; vade yapısına göre ise kısa, orta ve uzun vadeli borçlar şeklinde ayrılmaktadır. Devletin borçlanmaya başvurusunun temel nedenleri arasında kamu harcamalarının artması, vergi gelirlerinin yetersiz kalması ve

ekonomik dalgalanmaların bütçe dengeleri üzerindeki etkileri yer almaktadır (Kocadağ, 2010).

4. Transfer Harcamaları ve Sosyal Politikalar

Transfer harcamaları, devletin herhangi bir mal veya hizmet karşılığı olmaksızın bireylere veya kurumlara yaptığı ödemeleri ifade etmektedir. Sosyal yardımlar, emekli maaşları, işsizlik ödenekleri ve çeşitli sosyal destekler bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Bu tür harcamalar, sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak uygulanmakta ve bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik mali destek sağlamaktadır. Transfer harcamaları aynı zamanda gelir dağılımının düzenlenmesi ve sosyal politikaların uygulanması açısından maliye politikasının önemli araçları arasında yer almaktadır (Pehlivan, 2015).

Kalkınma Sürecinde Maliye Politikası Araçları ve Ekonomik Etkileri

Maliye politikası araçları, kalkınma sürecinde ekonomik büyümeyi destekleme, gelir dağılımını iyileştirme ve sosyal refahı artırma açısından önemli bir rol üstlenmektedir. Kamu harcamaları, vergi politikaları, kamu borçlanması, sosyal transferler ve teşvik mekanizmaları, kalkınmanın finans-

manı ve yönlendirilmesinde etkili politika araçları arasında yer almaktadır.

Kamu Harcamalarının Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Kamu harcamaları, özellikle altyapı yatırımları ve beşerî sermaye oluşumu açısından kalkınmanın temel belirleyicilerinden biridir. Eğitim ve sağlık alanına yapılan yatırımlar, işgücünün niteliğini artırarak uzun vadede üretkenliği yükseltmekte ve ekonomik büyümeyi desteklemektedir (Günsoy, 1997). Kamunun gerçekleştirdiği altyapı harcamaları; ulaşım, enerji, haberleşme ve lojistik gibi alanlarda üretim maliyetlerini düşürerek özel sektör yatırımlarının gelişimi için daha elverişli bir ekonomik ortam oluşturmaktadır.

Bu durum, kamu altyapı harcamalarının yalnızca doğrudan ekonomik büyüme yaratmakla sınırlı kalmayıp, üretim maliyetlerini düşürerek özel sektör yatırımlarını harekete geçiren bir kaldıraç etkisi yarattığını göstermektedir.

Ayrıca kamu yatırımları, bölgesel gelişmişlik düzeyi farklarının azaltılmasında ve sanayileşmenin desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye’de kalkınma planlarında kamu yatırımları özellikle sanayileşme, bölgesel

kalkınma ve teknoloji geliştirme alanlarında yönlendirilmektedir (Aksoy, 2021).

Bu çerçevede kamu yatırımlarının kalkınma stratejileri içerisinde yalnızca ekonomik büyümeyi destekleyen bir araç olmadığı, aynı zamanda ekonomik yapının dönüşümünü yönlendiren önemli bir politika aracı olduğu söylenebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde devletin altyapı ve beşeri sermaye yatırımlarına öncülük etmesi, özel sektör yatırımlarını teşvik ederek ekonomik faaliyetlerin genişlemesine katkı sağlayabilmektedir.

Vergi Politikalarının Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Vergi politikaları, kalkınmanın finansmanında temel rol oynamakta ve devletin yatırım, sosyal harcama ve altyapı projelerini sürdürülebilir biçimde finanse edebilmesine imkân tanımaktadır. Türkiye’de kalkınma planlarında vergi politikalarına ilişkin hedeflerin; vergi hasılatının artırılması, vergi tabanının genişletilmesi, kayıt dışılığın azaltılması ve vergi adaletinin güçlendirilmesi çerçevesinde belirlendiği görülmektedir (Aksoy, 2021).

Vergi politikalarının kalkınmaya

etkileri, literatürde ve kalkınma planları çerçevesinde genel olarak şu temel boyutlarda ele alınmaktadır (Eğilmez & Kumcu, 2006; Aksoy, 2021; Küçükoğlu, 2016):

Kamu gelirlerinin artırılması yoluyla kalkınma yatırımlarının ve kamu hizmetlerinin sürdürülebilir biçimde finanse edilmesi

Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin güçlendirilmesi

Tasarruf ve yatırım teşvikleri aracılığıyla ekonomik büyümenin desteklenmesi

Kayıt dışı ekonominin azaltılması yoluyla mali disiplinin ve vergi tabanının güçlendirilmesi

Vergi yapısının dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki dağılımı aracılığıyla kalkınmanın toplumsal etkilerinin yönlendirilmesi

Vergi teşvikleri ve muafiyetler yoluyla belirli sektörlerin ve bölgelerin desteklenmesi

Bu boyutlar içinde özellikle vergi yapısının niteliği, kalkınmanın toplumsal etkileri açısından belirleyici bir role sahiptir. Dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri

içindeki payının artması, düşük gelir grupları üzerinde görece daha fazla yük oluşturarak gelir dağılımını olumsuz etkileyebilmektedir. Buna karşılık, dolaysız vergilerin güçlendirilmesi vergi adaletinin sağlanmasına katkı sunmakta ve kalkınmanın daha kapsayıcı bir yapıya kavuşmasına yardımcı olmaktadır (Küçükoğlu, 2016).

Öte yandan vergi politikaları, yatırım teşvikleri ve vergi harcamaları yoluyla belirli sektörleri ve bölgeleri destekleyerek kalkınma sürecini hızlandırabilmektedir. Sanayi, teknoloji ve ihracat odaklı sektörlere yönelik vergi teşvikleri, üretim kapasitesinin artırılmasına ve ekonomik yapının dönüşümüne katkı sağlamaktadır. Ancak bu teşviklerin etkinliğinin düzenli olarak değerlendirilmesi ve kamu kaynaklarının verimli alanlara yönlendirilmesi, kalkınma hedefleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak vergi politikaları, kalkınma sürecinde yalnızca mali kaynak yaratmaya yönelik bir araç değil; gelir dağılımı, yatırım kararları, kayıt dışılıkla mücadele ve ekonomik yapının yönlendirilmesi gibi çok boyutlu etkiler ortaya koyan stratejik bir politika alanıdır. Bu nedenle kalkınmaya yönelik vergi politikalarının, mali disiplin ile sosyal adalet arasında denge gözeten bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir.

Kamu Borçlanmasının Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Kamu borçlanması, büyük ölçekli altyapı, sanayi ve teknoloji yatırımlarının finansmanında önemli bir kaynak sağlayarak kalkınma sürecine katkıda bulunabilmektedir. Özellikle üretken alanlara yönlendirilen kamu borçlanması, kısa vadeli büyüme etkilerinin yanı sıra uzun vadede

Teşvik Politikaları ve Vergi Harcamalarının Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Vergi teşvikleri, yatırım destekleri ve devlet yardımları, özel sektör yatırımlarını yönlendirerek sanayi ve teknoloji alanlarında üretim kapasitesinin artırılmasına katkı sağlamakta ve bu yönüyle kalkınma sürecini hızlandırabilmektedir. Özellikle stratejik sektörlerle yönelik olarak tasarlanan teşvik politikaları, yüksek katma değerli üretimin geliştirilmesine ve ekonomik yapının dönüşümüne destek sunmaktadır.

Bununla birlikte vergi teşvikleri ve vergi harcamaları, kamu maliyesi açısından bir maliyet unsuru oluşturduğundan, bu politikaların etkinliğinin düzenli olarak değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Teşviklerin hedeflenen yatırımları ne ölçüde gerçekleştirdiğinin izlenmemesi durumunda, kamu kaynakları verimsiz alanlara yönlendirilebilmekte ve beklenen kalkınma etkisi ortaya çıkmayabilmektedir. Bu nedenle teşvik politikalarının, mali disiplin ilkeleri gözetilerek ve performans esaslı bir yaklaşımla uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır (Egeli & Tepe, 2015).

Sonuç ve Değerlendirme

Bu makalede kalkınma sürecinde kullanılan maliye politikası araçları ve bu araçların ekonomik ve sosyal etkileri incelenmiştir. Kalkınmanın yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı olmadığı; gelir dağılımı, sosyal refah ve yapısal dönüşüm boyutlarını da içeren çok yönlü bir süreç olduğu kabul edilmiştir. Bu çerçevede maliye politikasının, kalkınma sürecinde hem kaynak sağlayıcı hem de yönlendirici bir politika aracı olarak önemli bir rol üstlendiği görülmektedir.

üretim kapasitesini artırarak ekonomik büyümeyi destekleyici bir rol üstlenebilmektedir.

Bununla birlikte, kamu borçlarının sürdürülebilir seviyelerde tutulmaması, faiz yükünün artmasına, bütçe dengelerinin bozulmasına ve uzun vadede ekonomik kırılganlıkların derinleşmesine yol açabilmektedir (Eğilmez, 2009). Bu nedenle kamu borçlanmasının kalkınmaya katkı sağlayabilmesi, borçların etkin bir biçimde yönetilmesine, mali disiplinin korunmasına ve sağlanan kaynakların verimli alanlara yönlendirilmesine bağlıdır.

Türkiye deneyimi, kamu borçlanmasının kalkınmayı destekleyici bir politika aracı olabilmesi için makroekonomik istikrarın korunması ve uzun vadeli mali planlamanın büyük önem taşıdığını göstermektedir.

Bu bağlamda kamu borçlanmasının kalkınma üzerindeki etkisi, borçlanmanın büyüklüğünden çok bu kaynakların hangi alanlara yönlendirildiği ile yakından ilişkilidir. Üretken yatırımlara yönlendirilen borçlanma kalkınmayı destekleyebilirken, verimsiz alanlarda kullanılan borçlanma uzun

vadede ekonomik dengeler üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Sosyal Harcamaların Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Kalkınmanın yalnızca ekonomik büyüme ile sınırlı olmadığı, aynı zamanda sosyal boyutu da kapsayan çok yönlü bir süreç olduğu kabul edilmektedir. Sosyal transferler, sosyal yardımlar ve refah politikaları; yoksulluğun azaltılmasına, hane halkı gelirlerinin desteklenmesine ve iç talebin canlı tutulmasına katkı sağlayarak toplumsal istikrarın güçlenmesine yardımcı olmaktadır.

Sosyal harcamalar, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılmasında ve kalkınmanın daha kapsayıcı bir nitelik kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye’de sosyal devlet anlayışı doğrultusunda uygulanan transfer harcamaları, dezavantajlı grupların ekonomik hayata katılımını destekleyerek kalkınmanın toplumsal tabana yayılmasına katkı sunmaktadır (Aksoy, 2021). Bu yönüyle sosyal harcamalar, ekonomik büyümenin sosyal refah ile ilerlemesini sağlayan tamamlayıcı bir maliye politikası aracı olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada ele alınan bulgular, kamu harcamalarının özellikle altyapı yatırımları ve beşerî sermaye oluşumu yoluyla kalkınmayı desteklediğini ortaya koymaktadır. Eğitim, sağlık ve altyapı alanlarına yapılan kamu harcamaları, üretim kapasitesini artırmakta ve özel sektör yatırımları için elverişli bir ekonomik ortam oluşturmaktadır. Bu yönüyle kamu harcamalarının, yalnızca doğrudan büyüme yaratmakla sınırlı kalmadığı; aynı zamanda özel sektör yatırımlarını teşvik eden tamamlayıcı bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Vergi politikaları açısından yapılan değerlendirmeler, bu politikaların kalkınmanın finansmanında temel bir araç olmasının yanı sıra gelir dağılımı, yatırım kararları ve kayıt dışı ekonomi üzerinde belirleyici etkiler yarattığını göstermektedir. Vergi yapısının niteliği, kalkınmanın toplumsal boyutu açısından kritik öneme sahiptir. Özellikle dolaylı vergilerin ağırlığının artmasının gelir dağılımını olumsuz etkileyebileceği; buna karşılık dolaysız vergilerin güçlendirilmesinin vergi adaleti ve kapsayıcı kalkınma açısından daha olumlu sonuçlar doğurabileceği değerlendirilmektedir.

Kamu borçlanması, kalkınma sürecinde büyük ölçekli yatırımların finansmanında önemli bir araç olmakla birlikte, bu aracın etkinliği borçların sürdürülebilirliği ile doğrudan ilişkilidir. Üretken alanlara yönlendirilen ve etkin biçimde yönetilen kamu borçlanması kalkınmayı destekleyebilirken, mali disiplinin zayıflaması durumunda borçlanma ekonomik kırılganlıkları artırabilmektedir. Bu nedenle kamu borçlanmasının, uzun vadeli mali planlama ve makroekonomik istikrar hedefleriyle uyumlu biçimde yürütülmesi gerekmektedir.

Sosyal harcamalar ve transfer politikaları ise kalkınmanın sosyal boyutunu güçlendiren temel araçlar arasında yer almaktadır. Sosyal yardımlar ve refah politikaları, yoksulluğun azaltılmasına, gelir dağılımının iyileştirilmesine ve kalkınmanın toplumsal tabana yayılmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda sosyal harcamaların, ekonomik büyüme ile sosyal refah arasında denge kuran tamamlayıcı bir maliye politikası aracı olduğu söylenebilir.

Son olarak vergi teşvikleri ve yatırım destekleri, sanayi ve teknoloji

yatırımlarını teşvik ederek kalkınma sürecini hızlandırma potansiyeline sahiptir. Ancak bu politikaların kamu maliyesi üzerindeki maliyetleri dikkate alınmalı; teşviklerin etkinliği düzenli olarak değerlendirilerek kamu kaynaklarının verimli alanlara yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Aksi hâlde teşvik politikaları, beklenen kalkınma etkisini yaratmakta yetersiz kalabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, maliye politikası araçlarının kalkınmaya katkı sağlayabilmesi için bu araçların tek tek değil, bütüncül ve dengeli bir politika çerçevesi içinde uygulanması gerekmektedir. Mali disiplin, sosyal adalet ve ekonomik etkinlik arasında kurulacak sağlıklı denge, kalkınmanın sürdürülebilir ve kapsayıcı bir nitelik kazanmasında belirleyici olacaktır.

Bu nedenle kalkınma politikalarının oluşturulmasında maliye politikası araçlarının yalnızca kısa vadeli ekonomik hedefler doğrultusunda değil, uzun vadeli yapısal dönüşüm ve toplumsal refah hedefleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Yeryüzünü Tüketmeden Kalkınmak

Mümkün mü?

İnsanlık bir anlığına durup geriye baktığında belki de elde ettiği en büyük başarısının ne kadar çok ürettiği değil de ne kadar çok tükettiği yazacak tarih satırlarında. Buzullar erimiş, dağlar delinmiş, nehirlerin ise yönü değişmiş durumda olacak. Kalkınma adına yapılanlar “ilerleme” olarak anlatılacak fakat geride kalan yeryüzü, doğa bu ilerlemenin sessiz tanığı olarak kalacak. İşte tam bu noktaya parmak basarak bir soru soruyoruz: Yeryüzünü tüketmeden kalkınmak gerçekten mümkün mü?

Bu soru yalnızca çevresel bir kaygının ürünü değildir. Aynı zamanda insanın kendisi, ihtiyaçları ve dünyadaki konumuyla ilgili derin bir sorgulamayı da içinde barındırır. Bu ilerleme hikâyesi yalnızca daha fazla satın almayı ve sevdiğimiz her şeye sahip olmayı ifade etse de aslında bu bir safsatadan ibarettir. Zira doğa insanlıktan intikamını alacaktır, biz ona nasıl davrandıysak o da bize aynı şekilde davranacak hatta sonunu hiç düşünmediğimiz bu tüketim davranışlarını biz fena halde ödetecektir.

Modern iktisadi perspektifinden kalkınma dediğimiz kavram büyük ölçüde büyüme ile eş anlam kabul ediliyor. Daha fazla üretim, daha fazla tüketim ve artan

gelir seviyeleri, refahın temel simgeleri olarak sunulur. İnsan gereksinimlerinin sınırsız ucu bucağı olamayan varsayımı, bu gereksinimleri karşılayacak kaynakların da aynı ölçüde kullanılabilceği gerekçesini beraberinde getirir. Doğa yaşayan bir bütün olmaktan ziyade üretim sürecindeki bir faktör olarak görülür. Oysaki çevresel tahribat sadece teknik bir sorun değil, ertelenmiş bir maliyet hatta ahlaki bir borçtur. Her ağaç kesildiğinde, her toprak zehirlendiğinde, bu sessizliğin aslında birer uyarı olduğu görülür. Yaşadığımız iklim krizleri ve ekolojik bozulma, bu borcun giderek ağırlaştığını göstermektedir. Günün sonunda bugünün kazancı, yarının kaybı pahasına elde edilmektedir.

Kalkınma tartışmasının çokça göz ardı edilen taraflarından biri de kimler için gerçekleştiğidir. Bir ekonomi gelişebilir fakat bu gelişme tüm kesimlere adaletli biçimde yansımayaabilir. Gelir dağılımı bozukluğu, refahın dar bir kesimde toplandığı bir düzende kalkınma, sadece doğayı değil toplumsal eşitlik ve adaleti de yok eder.

Bu perspektiften bakınca aslında kalkınma dediğimiz bir başarı değil, siyasi ve ahlaki bir tercih hatta bir nevi hayatta kalma psikolojisidir. Bu perspektife uydugumuz

zaman politikalar ya da hangi kesimlerin kendilerini nasıl koruyacağı hatta ve hatta görmezden gelineceğine dair pek de açık bir karar vermez.

Elbette bu kalkınma hikâyesi yalnızca karanlıktan ibaret değildir. Yani aslında modern kalkınma anlayışının sağladığı kazanımları tümüyle yok saymak mümkün olmaz. Sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, teknolojik ilerlemeler ve eğitim imkânların artması, insan hayatını birçok hizmet ile kolaylaştırmıştır. Ancak bu kazanımların kalıcılığı kalkınmanın nasıl bir bedel karşılığında gerçekleştiği sorusuna bağlıdır ya da bugünün refahı, yarının imkânlarını tüketiyorsa bu kazanımlar ne kadar kalıcıdır? Eğer kalkınma, gelecek nesillerin payını bugünden harcıyorsa, bu durum gerçek bir ilerlemeden çok, gecikmeli bir yoksulluğa işaret eder.

İslam iktisadı ise bu olaya çok farklı bir pencereden bakıyor. İnsan yeryüzünün sahibi değil de daha çok "emanetçisidir." Bu anlayış ekonomik faaliyetlere ahlaki bir çerçeve kazandırır. Kalkınma yalnızca üretim artışıyla değil; adalet, denge ve ölçü ile birlikte olursa ancak bir anlam kazanır. İsrafın yasaklanması ve itidalin teşvik edilmesi, tüketimin sınırsız bir hak değil, sorumluluk gerektiren bir davranış olduğunu ortaya koyar.

Emanet bilinci, sorumluluğu yalnızca bugünün insanlarına değil de gelecek nesillere karşı da geçerli kılar. Nitekim bu yönüyle İslam İktisadı, kalkınmayı zamansal bir adalet perspektifiyle ele alır. Kalkınma yalnızca şu yaşadığımız süre zarfını değil bizden belki de

asırlar sonra yaşayacakların yaşam kalitesini düşünmek ile anlamlıdır.

İslam iktisadındaki amaç, daha çok tüketen bireyler üretmek değil de neye, ne kadar ihtiyaç duyulduğunu bilen insanlar yetiştirmektir.

Çünkü bu sınır kaybolduğunda kalkınma, anlamını yitirir ve bir yarışa dönüşür. Bu yarışta kazanan olmaz, yalnızca daha hızlı tükenen bir dünya kalır geriye. Risk paylaşımına dayalı finansal yapılar, vakıf geleneği ve toplumsal dayanışma ise kalkınmanın yalnızca bireysel kazançla sınırlı olmadığını hatırlatır. Burada kalkınma, büyümekten çok denge kurma sanatıdır.

Modern dünyada tüketimin kelime anlamı genellikle mutluluğun anahtarı olarak görülür yani daha fazla sahip olma çılgınlığı bize huzurlu bir hayatın kapılarını açacağına umut edilir.

İslam iktisadı buraya bir virgül koyar: "kanaat". Sefalet değil; bilinçli bir sınırlama halidir. Bu kırmızı çizgi aslında sadece bireysel bir refahı değil; toplumsal ve çevresel adaleti ve eşitliği korur. Çünkü tüketimin sınırı, yeryüzünün nefes alma alanını belirler.

Günümüzde sıkça duyduğumuz ve dile getirilen sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi yaklaşımları, çevresel sorunlara yönelik artan farkındalığın bir neticesi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu yaklaşımlar çoğu zaman teknik düzenlemelerle sınırlı kalmakta; tüketim kültürünü ve refah anlayışını kökten sorgulamamaktadır. Oysa İslam iktisadı, sorunun merkezine insanın dünya tasavvurunu yerleştirir. Yeryüzü, fethedilecek bir alan değil; birlikte yaşanacak bir emanettir.

Belki de yeryüzünü tüketmeden kalkınmanın mümkün olup olmadığı sorusu, teknik bir cevaptan çok ahlaki bir yüzleşme talep etmektedir. Zira kalkınma, yalnızca üretilenle değil; vazgeçebilenle de ilgilidir. İnsanın kendine koyduğu sınırlar, yeryüzünün nefes alma alanını belirler. Eğer kalkınma, insanı doğadan koparan değil; ona karşı sorumluluğunu hatırlatan bir sürece dönüşebiliyorsa, ekonomik büyüme bir amaç olmaktan çıkıp anlamlı bir araca dönüşür. Belki de gerçek kalkınma, insanın yeryüzüne ne kadar hâkim olduğu ile değil; ona ne kadar zarar vermeden yaşayabildiğiyle ölçülmelidir. Çünkü yeryüzü, fethedilmeyi değil; korunmayı bekleyen sessiz bir emanettir.

Farklı medeniyetlerde kalkınma hareketleri sıklıkla görülmüştür. Her buhranda ülkeler başları her sıkıştığında gelişim büyüyelim toparlanalım derken doğayı ve gelecek nesilleri düşünmeden heba ediyorlardı, geliştiler mi? Evet? Hayır, biz buna gelişim demiyoruz.

Biz buna gelişim adı altında sömürü diyoruz. Buna örnek olarak tüketim çılgınlığını sapıyla beraber ele alan birkaç ülkeyi şöyle bir süzelim insanlık tarihi olarak: Amerika Birleşik Devletleri, savaş sonrası dönemde küresel ekonomik liderliğini pekiştirerek kitlesel üretim ve kitlesel tüketim modelini kurumsallaştırmıştır. Fordist üretim sistemi sayesinde genişleyen orta sınıf, iç talep odaklı bir büyümenin temelini oluşturmuştur. 1980'lerden itibaren finansallaşma ve neoliberal dönü-

şümle birlikte büyüme daha çok finans sektörü ve tüketim kredileri üzerinden ilerlemiştir. 2000'li yıllarda teknoloji ekonomisi ön plana çıkmış; ancak kişi başına düşen karbon emisyonu yüksek seyretmeye devam etmiştir. Kısacası Amerika Birleşik Devletleri büyüdü ama büyürken doğanın payı da küçüldü.

Aynı dönemde Körfez çöllerinde farklı bir öykü yazılıyordu. Doğal kaynak gelirlerini hızla altyapı yatırımlarına dönüştürmüş, ardından ekonomik çeşitlendirme stratejileriyle finans, turizm ve hizmet sektörlerini geliştirmiştir. Anlaşılacağı üzere modern şehirlere dönüştürdü. Kalkınma kısa sürede gerçekleşti ancak bu hız yüksek enerji tüketimini de beraberinde getirdi. Uzak Doğu'da ise farklı bir mücadele vardı. Güney Kore yoksulluktan teknoloji harikasına dönüşürken planlı sanayileşmeye kendini yasladı. Singapur limanı ise küresel ticaretin altın anahtarı oldu. Eğitim, disiplin ve ihracat odaklı politikalar bu dönüşümün temeliydi.

Evet her ülke kalkındı, fakat hepsinin hikayesinde üretim arttıkça tüketimin de arttığı görüldü. Kalkınma gerçekleşti ancak doğanın yükü de ağırlaştı. Dolayısıyla mesele yalnızca kalkınmak değil, mesele kalkınmanın hangi bedelle gerçekleştiğidir. Bu ülkenin tecrübeleri, insanlığın teknik olarak kalkınabileceğini ancak bu kalkınmanın çoğu zaman ekolojik maliyet ürettiğini göstermektedir.

Yapay Zekâ ve Kalkınma: İklim ve Adalet Kimin Elinde?

Küresel dünyanın artan üretim ve tüketim alışkanlıkları açısından sınırlara ulaştığı bilinmektedir. En açık örneklerinden birisi de iklim krizidir. Birleşmiş Milletler raporuna göre insan neticesinde ortaya çıkmış olan ve tüm dünyayı etkileyen bir sorun olarak görülmüştür. Son 10 yıldaki boyutunun 200 yılda hiç görülmemiş derecede arttığı ve acil olarak müdahale edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Kaynakların devamlılığını sağlayabilmek adına Birleşmiş Milletler tarafından Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları belirlenmiştir. Toplam 17 maddeden oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, yoksulluğa son, açlığa son, nitelikli eğitim, temiz su ve sanitasyon gibi maddelerle dünyayı daha yaşanabilir hale gelmesini vurgular. Bu amaçlara ulaşabilmek için de kullanılması öngörülen araç yapay zekâ araçlarıdır. Kullanım

kolaylığı, işlem hızı sayesinde belirli çözüm önerilerinde örnek olarak gösterilmiş ve politika aracı olarak kullanılmıştır.

Yapay Zekâ

Dördüncü Sanayi Devrimi'nin bileşenlerinden biri olarak görülen yapay zekâ, kalkınmanın bir unsuru olarak görülmüştür. Öyle ki yapay zekânın kullanımının 2030 yılındaki hedefinin toplam büyüklüğün 16 trilyon \$ olacağı tahmin edilmektedir. (Bu oran 2015 yılı Türkiye GSYİH ile neredeyse eşittir.) İlk olarak 1956 yılında kullanılmış ve insan benzeri zeki makineler olarak tanımlanmıştır. Temel özellikleri veriyi alıp işleyen ve yorumlayan, insanlara yardımcı birer işbirlikçi olarak görünür (Türkcan, 2025). Finans, sağlık, eğitim, mimari, güvenlik, kişileştirilmiş eğitim sistemleri, keşfedici eğitim uygulamaları gibi pek çok alanda

kendisini göstermektedir.

Yapay zekânın kullanım alanları arttıkça sağladığı fayda ve zararlar da beraberinde artmaktadır. Sağladığı yararlar kullanım kolaylığı, güncel olayları iyi analiz edebilme, daha iyi üretim ve dağıtım sağlama, önemli veri setlerinin anlaşılması, iklim değişikliği karşısında çözüm önerileri oluşturma, yoksulluk ve eşitsizlikleri azaltma, daha yüksek şeffaflık ve yönetim sağlamak gibi sıralanabilir. Bu maddelere baktığımız zaman Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile doğrudan ilişkili olduğu görülebilir. Yararlara baktığımız zaman OECD bu yararlar ile birlikte olası riskleri de sunmuştur: manipülasyon ile birlikte toplum bütünlüğüne zarar verme, kötü amaçlı siber faaliyetleri kolaylaştırma, insan haklarını ihlal eden gözetleme faaliyetleri... (Türkcan, 2025)

Yapay zekâ, SKH kapsamındaki 1, 2, 4 ve 6.hedeflere ulaşmada katkı sağlamaktadır.

Burada en önemli odak noktası iklim krizidir. Yapay zekâ kendi kullandığı kaynaklar ile birlikte iklim krizine de sebep olabilmektedir. Kullandığı doğal kaynaklar, işlemleri için gerekli ancak çok fazladır. Doğrudan su tüketmediği bilinirken işletim sistemlerini soğutmak için fazlasıyla su harcar. Massachusetts Amherst Üniversitesi'nin yaptığı bir araştırmaya göre bir yapay zekâ aracının eğitilebilmesi için 200-700 bin litre arasında su harcamaktadır (Ardalı, 2026). ChatGPT gibi büyük dil modellerinin kullanıldığı yapay zekâ modellerindeki 40-50 soruluk bir çalışma en az 1 litre su harcadığı görülmüştür. Bunlara bakarak çözüm önerilerinin gayet maliyetli olduğu onanmış ve gelecek yıllarda bu maliyetlerin çok daha fazla artacağı öngörülebilmektedir. 2023 raporu ise daha da çarpıcıdır. Bu şekilde devam ederse bu oranların 2028' e kadar yaklaşık 11 kat daha artacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca çevreye verdiği zararlar sadece su ile kalmayıp atmosfere yaydığı sera gazlarından da kaynaklanmaktadır. Hükümetler arası İklim Değişikliği Panelinde oluşturulan rapora göre yaşanan iklim krizlerinin en temel sebebi atmosfere salınan sera gazı emisyonlarıdır (Tuğaç, 2023). Chatgpt'nin eğitimi sırasında saldığı sera gazı miktarı yaklaşık 552 metrik

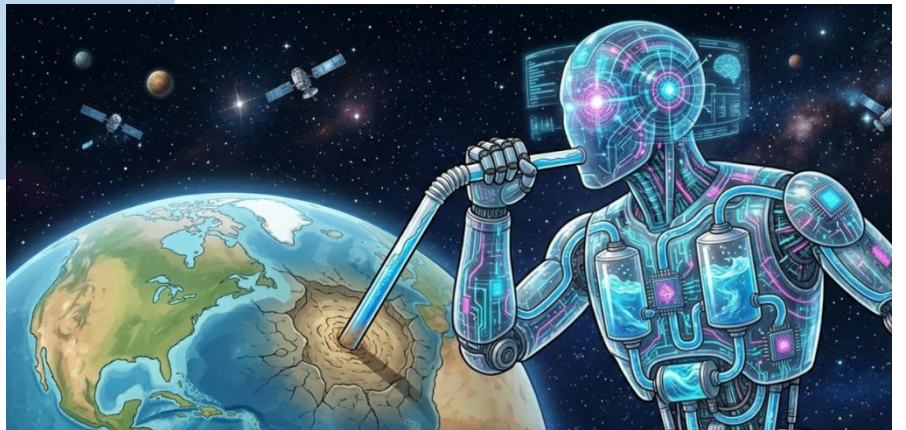
ton CO₂ olduğu görülmüş. Bu oran yaklaşık 5 arabanın kullanım ömrü boyunca salgıladığı miktara eşittir. Yıllık oran 8,4 ton CO₂ salımına tekabül ederek bir insanın salgıladığı miktarın yaklaşık 2 katını göstermektedir (Sürdür, t.y.). Bununla birlikte yapay zekânın kullanım alanları artık paradoksa girmiştir. Bir yandan yoksulluğa ve sürdürülebilirliğe katkı sağlarken bir yandan da gerçekten katkı sağladığı tartışılmaktadır.

Madalyonun bir diğer yüzü: Yapay Zekâ kime faydalıdır?

Dünya devleri çip üretiminde yapay zekâ araçlarını kullanarak gelişim sağlamak ve teknolojik dönüşüm geçirmektedir. Bunların örneklerinde NVIDIA, Microsoft, AWS gibi firmalar çip üretimi için nadir toprak elementleri ile beraber soğutma işlemleri için su kaynaklarını tüketmektedirler. Çip üretiminin temeli olarak kullanılan kobalt rezervlerinin büyük çoğunluğu Demokratik Kongo Cumhuriyeti (%65-70), Kanada ve Zambiya (%2-5) gibi ülkelerdir. Küresel kobalt üretimi 2024 yılında 200.000 ton büyüklüğündedir (SDE, 2025) ve çip üretimi arttıkça kobalt maden çalışmaları da artacaktır. Su tüketiminde ise önde gelen teknoloji firmaları (Microsoft, Meta, Google) veri merkezlerini suya ulaşımın olduğu bölgelerde açmaktadır (Mex Teknoloji, 2025). Dünya üzerinde

bulunan veri merkezleri Kuzey Virginia, Singapur, Mumbai, Brezilya'dadır. Buralarda olmasının sebebi olarak sıvı soğutma teknolojisi, küresel bağlantı merkezi ve stratejik konumları sayılabilir. Bu sayede küresel bağlantı hizmetlerine ve veri analitiğine önemli derecede katkı sağlayabilir. Gelecekte açılması planlanan merkezlerde ise en dikkat çekici olan Güney Afrika'dır. Yapay zekânın bu alanlardaki öngörüsü altyapı ve bulut hizmetlerini artırdığı ve birçok yeni çalışmayı desteklediğidir (Mex Teknoloji, 2025). Kaynak kullanımı ve iş olanakları ise kim için fayda sağladığını düşündürmektedir. İklim değişikliği için gerekli olan yüksek maliyetler gelişmiş ülkeleri kalkındırırken, gelişmekte olan ülkeler için yüksek maliyetler oluşturmaktadır. Olumsuz yanında olarak görebileceğimiz bu ülkeler, iklim değişikliği ile mücadele ve uyum sağlamaya yönelik yeterli finansal, beşerî ve teknolojik kapasiteleri bulunmadığı için etkilenmektedirler.

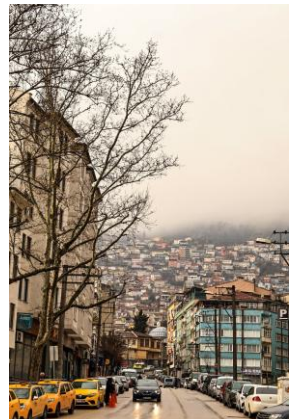
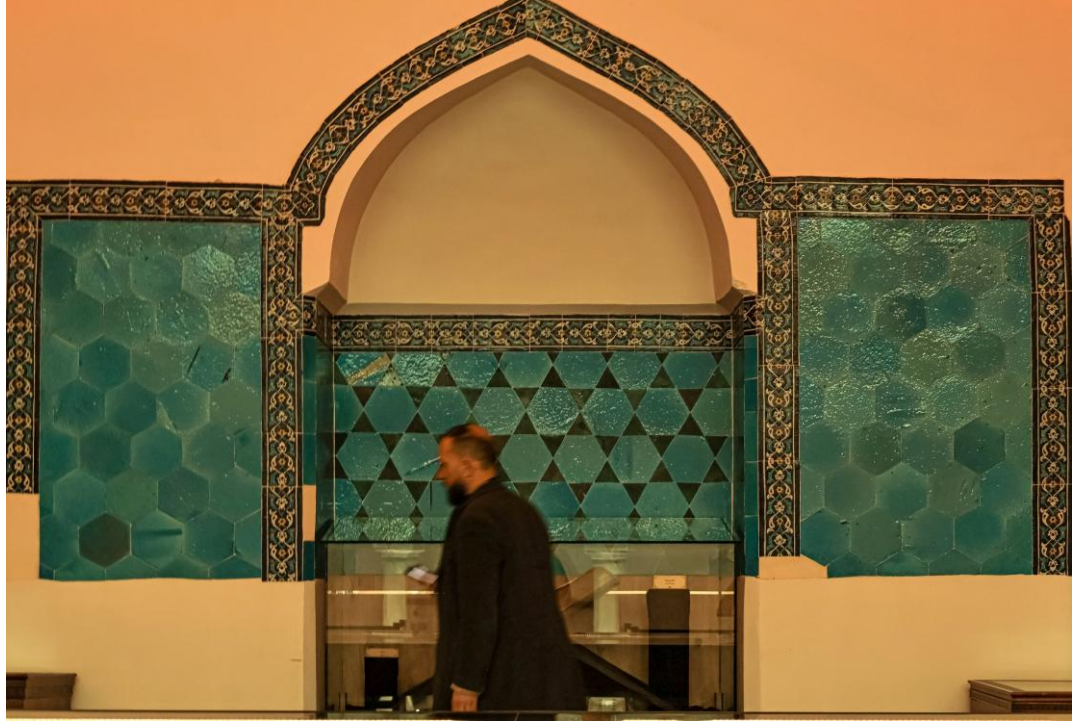
Kalkınmalarını sağlayabilmek için dijital kapasitelerini artırmaları ve iklim değişikliğinin önüne geçecek teknolojik devrimlere ihtiyaçları vardır.

YEFESİMİLE

B U R S A

HUMAN CAPITAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Introduction. The Transformation of the Economy.

The classical triad of production – land, labour, and capital – once served as the definitive map of national wealth. In the agrarian and early industrial eras, the formula for growth was simple: more acres of land or more hours of manual labour equated to a higher GDP.

However, as we navigate the transition from the industrial age to the AI revolution, this traditional framework has proven insufficient. Modern economic development is no longer driven by the quantity of inputs, but by the quality of the human presence within the system.

At its core, Human Capital represents the aggregate stock of skills, education, health, and experience embodied in a population. While a person's "labour" might be seen as their physical presence in a factory, their "human capital" is the intangible wealth they carry between their ears and in their physical well-being. From a macro perspective, this is not just about individual success; it is a vital productive asset that allows a nation to innovate, adapt to new technologies, and compete in a globalized knowledge economy. This leads to what economists call Endogenous Growth, where the capacity of human beings to generate ideas ensures that the volume of the economy does not just grow linearly, but thrives through constant innovation.

Theoretical Foundations

The first concept that come to mind to most of the people when they hear the word 'capital' are probably materialistic, tangible and visible assets. House, car, bank account and other forms of money are clear example for this. Because they have a common function: firstly, we buy these assets and then they will start to produce benefits and returns suddenly for us. What drives to invest them is we will see possible future gain, profit in them. In simple words, every asset has a material benefit.

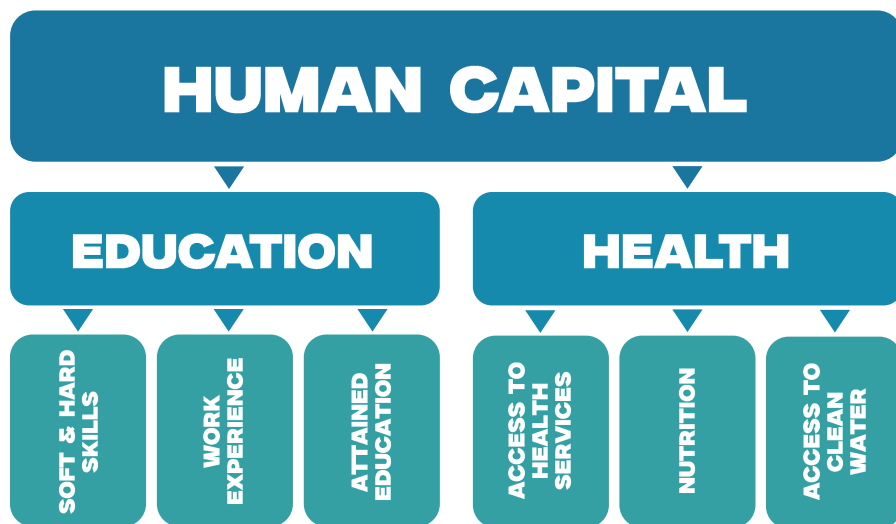
Nobel Prize Winner in Economics, Professor of Chicago University Gary S. Becker introduced one more type of capital in his book "Human Capital" in 1964. Unlike the physical capital, human capital is neither

visible nor tangible. It is measured by productivity, usefulness of people. In simple terms, it is a form of capital inside a human. Schooling, other types of education, experience, health – all of them are sub-topics of human capital. Because, like materialistic assets mentioned above, they have direct and indirect impacts on returns of human and other sort of benefits as well. According to him, separation of human and his/her skills, health, experience is not possible. So, they are always with that person making him/her more valuable, more productive and more prestigious. Gary S. Backer’s theory tells us that “Education is not merely a consumption, but it is an investment”. Because as education advances the knowledge, human becomes smarter, that is why more productive. Each single unit of investment in education is done in order to improve the ‘inside capital’ (Becker, 1964).

Human capital determines efficiency of each individual. From a macro perspective, cumulative version of efficiency shows productivity of a country. More educated individuals make more innovation and strengthen institutions in society. It drives an economic growth. In fact, educational attainment shows that investing in education and economic development have a positive correlation.

The Core Pillars – Synergies Between Education Quality and Health

Concisely, there are 2 main pillars of human capital – education & skills and health. Soft and hard skills of a person, experience in the work, attained education and number of years in the education are topics of the first pillar. It starts with fundamental literacy and goes

beyond the highest form of education, including every form of education in-between.

Famous economist Jacob Mincer’s equation is fundamental in here. He argues that a person’s potential earnings is a function of his/her number of years in school and work experience. Every single growth in school years has a linear impact to the output while experience has quadratic (exponential) impact. Although this econometric model has developed in 1974, it still plays a crucial role in explaining labor market in stable economies (Mincer, 1974).

Not only the number of years in school, but also the quality of it is a significant factor and causes economic growth. Researchers used PISA scores (a test for measuring cognitive skills in school) to explain economic growth in the long term (Goczek et al., 2021). According to them, quality is more important than quantity in schooling in terms of economic growth. Even if some 3rd World country and Finland’s 10-year schooling are equal to each other in years, the possible results at the end as human capital are not the same. High-quality education is a permanent goal of countries by each single educational policy.

Health, as a second pillar of human capital, is not visible always as education. Only absence of it makes it more obvious showing its importance. In some regions, access to even basic health services is limited.

Since the health is an inseparable part of human actions, any kind of educational or working activities are affected by it. Results of the research conducted in Kenya in 2021 showed that hourly wages and spendings of the people who received free deworming pills are more than 14% and 13% respectively than those who didn’t receive (Hamory et al., 2020). Improvements in health boost productivity. Healthier children are able to learn more effectively and to be more productive in school, healthier adults are able to produce more, work effectively and they tend to be more creative in workplaces. Consequently, health and education should be viewed as complementary inputs; a robust health profile acts as a prerequisite that ensures educational investments translate into actual productivity and a higher stock of human capital. Another research done by the World Bank shows that people who faced with malnutrition (stunting) in their childhood period struggle to get rid

of the damage of it to their cognitive development. It also has a negative impact on education, possible income and productivity. The cost of deficiency in nutrition is about 1 trillion \$ globally (FAO, 2013). Poor nutrition conditions make children weaker and more uneducated. It invisibly effects the global economy as a form of undone work, unproduced benefits, and unlearned knowledge. These altogether hinder sustainable economic growth.

Measuring Development

To visualize human capital 2 different indices are invented by leading organizations. The United Nations Development Program (UNDP) has its Human Development Index (HDI), which measures well-being of countries. It takes health, education and living standards of people as core indicators of development; thus it primarily focuses on them. It shows current economic status of a country. Life expectancy of a newborn child, expected years of schooling and Gross National Income per capita determine the index. HDI is also used to question national policy choices. It helps to answer why 2 countries with the same GNI per capita have different development results. With its calculations and statistics, countries will be able to make a decision in new policies and their applications, prioritizing particular sector or applying different methods (UNDP, 2023).

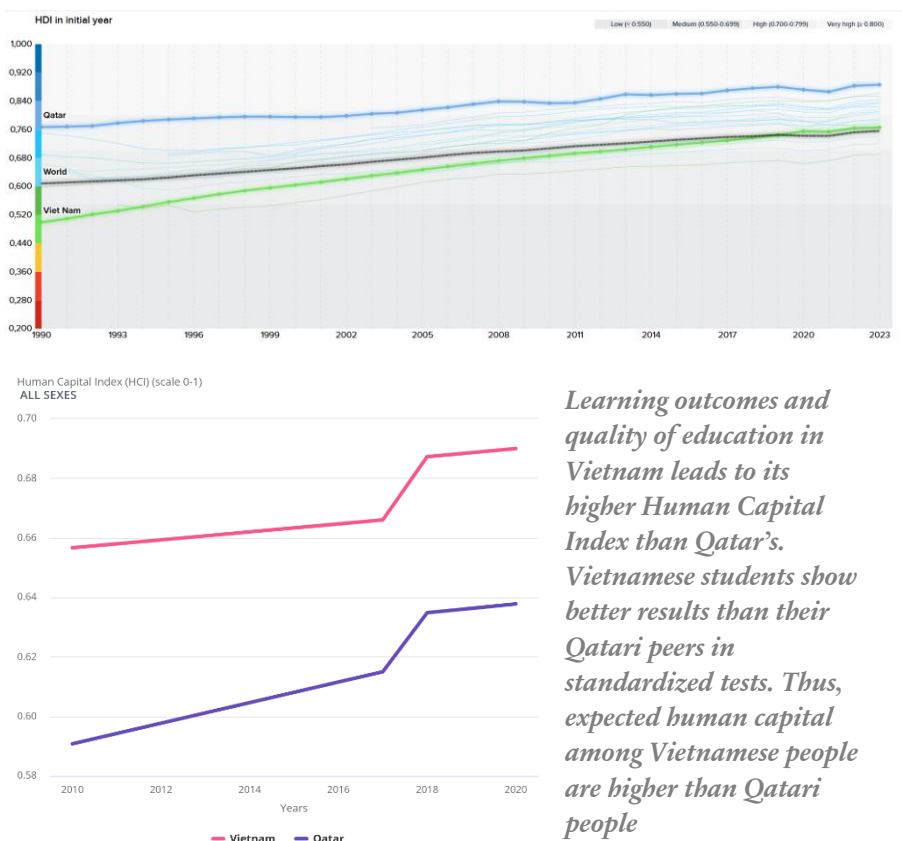
The World Bank has developed Human Capital Index (HCI) inside the Human Capital Project. The index has 2 main indicators: health and education. But they are looked from different angles to compare HDI. Good rates in health is achieved when children born today

are expected to survive until the age of 18 and how well-nourished they while growing up. In education side, not the number of years spent in school is considered like HDI, but standardized test score results like PISA are regarded main indicators. Unlike the Human Development Index, it doesn't show general current picture of a country's economy, but it shows the way of a country and what it can expect in terms of human capital in the future (World Bank, 2020).

In policy making, considering only one index can be not enough to see the real situation, therefore can lead to wrong policies. These indexes must be considered as interdependent to each other. Each of them shows different sides of the human development. Comparison of countries is a great way to understand and differentiate these indexes, realizing their main focus areas. For example, if high-income

country Qatar is compared with lower-middle-income country Vietnam in terms of HDI, it will be obvious that the human development is better in Qatar with 0.886 than Vietnam which has 0.766. But when they are compared according to HCI, results tell us something different. Vietnam's 0.6900 score is higher than Qatar's 0.6378.

Here, Qatar's dominance over Vietnam in Human Development Index is clear with its high GRI per capita because of petrol income and modern schools, hospitals. But learning outcomes and quality of education in Vietnam leads to its higher Human Capital Index than Qatar's. Vietnamese students show better results than their Qatari peers in standardized tests. Thus, expected human capital among Vietnamese people are higher than Qatari people (UNDP, 2023; World Bank, 2020).

Learning outcomes and quality of education in Vietnam leads to its higher Human Capital Index than Qatar's. Vietnamese students show better results than their Qatari peers in standardized tests. Thus, expected human capital among Vietnamese people are higher than Qatari people

The Economic Transformation of the Republic of Korea

Theories are always approved by real cases. Republic of Korea is a great example of how human capital shaped the economic growth and well-being of inhabitants in the past century. After the Japanese occupation ended in 1945, the reconstruction period started for Korea. The situation on that time was not optimistic: politics was unstable, raw materials for production were lack, and highly skilled workforce was not enough. Although, Japan has invested to the infrastructure including railroads and schools, under the Japanese domination all resources used to utilize for Japanese people, not local. After the Korean war in 1953, the country has chosen protectionist trade regime. Export was very low and based on mostly agricultural and fishery products. In 1960s, when Korea started focussing on export growth, rapid economic development came, inflation lowered

to almost %10. All of these developments were outcome of its policy. Korea's export structure changed, industrial export products became dominant with the share of %86 in total export. In the next decades, Korea continued investing on industrial sector such as shipbuilding and petrochemicals. Development in education was primarily component of this economic development undoubtedly. In that period average years of schooling, share of adults with primary and secondary education were dramatically increased. They used to be well below than OECD countries, in the same rates with most Latin American countries. Quality of education has also improved during the second half of 20th century. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) test scores showed that in 1991 Korean students' performance was the highest among 19 countries in science, and the second highest in math after Chinese peers (Lee, 1997).

The Korean War was an armed conflict on the Korean Peninsula fought between North Korea and South Korea and their allies.

Conclusion:

Human Intelligence as the Primary Driver of Value

Every single development in machines, technologies, any kind of systems that made a revolution in history are done by humans. Thousand years ago, invention of wheel – a simple invention that plays crucial role in the next big inventions – done by humans.

Today, generative AI models are trained by humans.

Products are different, but the formula is the same.

Ultimately, the economy is a human-centric construct, where intelligence and creativity are the raw materials of value creation.

Humans invent something for humans; humans establish policies for humans. Throughout their lifetime, they will be a part of economy in some form, they participate economic activities in different roles. Economy does not run without them.

Therefore, investing this inseparable and most important element is always vital. Human capital is the beginning point of all form of capitals.

Sovyetler Birliği Sonrası Rusya'da Kalkınmanın Ekonomi-Politiği

Soğuk Savaş Dönemi Sovyetler Birliği ekonomik olarak çöküntü yaşamış, Mihail Gorbacov'un bir dizi ekonomik planlamalar ile ayakta kalmaya çalışsa da bu planlar maalesef işe yaramamıştır. 26 Aralık 1991'i gösterdiğinde ise Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birçok bağımsız devlet oluşmuş ve Merkez devlet Rusya yeni bir devlet olarak ortaya çıkmıştır

Aslında SSCB'nin çöküşü Soğuk Savaş yıllarında bir takım ekonomik sorunlar ile karşılaşmıştır. İlk olarak Sovyet ekonomisini askerî harcamaların ve Soğuk Savaş döneminde yaşanan silah rekabetinin zora soktuğu görülmektedir. O dönemde nükleer caydırıcılık ile yavaş yavaş yaşanan ekonomik darboğaz daha sonrasında Afganistan'ın işgali ile zorluğu epey artırdığı görülmektedir. Afganistan Savaşı 1988-1989 yılları arasında yaşanmış ve ekonomik kırılmayı devamında getirmiştir. Öyle ki Batı'da savunma harcamaları GSYİH'nin %5'i iken; Sovyetler'de bu oran %15-25 arasında değişmektedir. Ayrıca 1970'lerde yaşanan petrol krizi, Sovyetler'de petrol fiyatlarını yüksek tutarak altın çağ yaşatmış ancak 1980'lere gelindiğinde Suudi Arabistan'ın petrol fiyatlarının normale döndürülmesiyle birlikte Sovyetler'de bir çakılmaya sebep olmuştur. Mihail Gorbaçov'un başkanlık süresinde bu tür olaylara müdahalesi ise glasnost (yeniden yapılanma) ve perestrojka (şeffaflık) ile olsa da ters teptiği görülecektir. Aslında Gorbaçov'un düzenlemeye çalıştığı ekonomik sistem için bu politikalar birtakım hatalar barındırmaktadır.

SSCB'nin son lideri Mihail Gorbaçov

Soldaki tabloda: "Birliği koruyacağız - demek ki Rusya'yu koruyacağız"
Sağdaki tabloda: "Birliğe oy vererek hem kendi geleceğimiz için hem çocuklarımızın geleceği için oy veririz"

Öncelikle komünist bir sistem içinde, yıllar süren savaştan sonra, global çapta çarpıştığı liberal sistemin çözümlerinin denenmesi ekonomik olarak düzelmeye götürmemektedir. Bu tür bir gelişme çabası, merkezi sistemin kontrol kaybının açılması ile yerine bir sistemin bulunmaması, Sovyetlerin değişen dünyaya ekonomik olarak ayak uyduramamasına sebep olmuş ve 26 Aralık' da Sovyetler Birliği dağılmıştır.

Rusya Federasyonu kurulduktan sonra Boris Yeltsin başkan olmuş ve o dönemdeki ilk dışişleri bakanı Andery Kozyrev ile Batı yanlısı denebilecek politikalar uygulamışlardır. 1996 yılına kadar bu politikalar Atlantikçi bakış açısıyla şekillenmiş ve Batı düşüncesiyle birleşme çabası güdülmüştür. Ekonomik anlamda kalkınma, Rusya'da doğal kaynaklara dayalı üretim yapısı ve devletin ekonomi üzerindeki belirleyici rolü çerçevesinde şekillenmiştir. Bu şekillenme ise iş birliğine dayalı başlamış ancak Primakov'un dışişleri bakanı olmasıyla Avrasyacı düşünceye dönüşmüştür. Yani Batı

ile iş birliğinden öte sadece kendi çıkarları için önce bölgesel sonra küresel anlamda ekonomik olarak kalkınmadan geçmektedir. Ancak Boris Yeltsin bu dönemde, 1992–1998 yılları arasında, uyguladığı "şok terapi" politikaları kapsamında fiyat kontrolleri kaldırılmış, geniş çaplı özelleştirmeler gerçekleştirilmiş ve devletin ekonomik hayattaki rolü büyük ölçüde azaltılmıştır. Bu süreçte yapılan ekonomik düzeltmeler ile GSYİH ciddi biçimde düşmüş ve hatta sanayi üretimi 1990'lardaki seviyenin yarısına gerilemiştir (Karimi ve Sugözü, 2024). Boris Yeltsin'in Batıcı yaklaşımı Rus milliyetçilerini hayli derinden sarsmış ve 1999 yılında yerini Putin'e bırakmasına sebep olmuştur.

2000 yılı ve sonrasında Vladimir Putin'in iktidara gelmesi, Rusya'nın ekonomik kalkınma stratejisinde belirgin bir yön değişikliğine işaret etmiştir (Başkan, 2024). Bu dönemde Rusya özellikle doğal kaynaklarını ve enerji sektörünü verimli kullanarak elinde stratejik bir koz olarak kullanmış ve stratejik sektörler üzerinde kamusal olarak denetimini

artırmıştır.

Rusya Federasyonu'nun şu anki cumhurbaşkanı Vladimir Putin.

Bu süreçte Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacını karşılama ve petrol piyasasında söz sahibi olma yolunda ilerleyerek bölgesel bir güç haline gelmesi çok uzun sürmemiştir. 2000-2008 yılları arasında petrol fiyatlarının varil başına 23-30 dolardan 140-147 dolar civarına artması ile Rusya'nın ihracat yolu ile ekonomik güçlenmesini sağlamıştır (Uysal ve Sat, 2019). Bu yıllarda ekonomik büyüme oranları ortalama % 6-7 seviyelerinde gerçekleşmiş, kamu borcu azalırken döviz rezervleri de hızla artmıştır. Rusya 2000'lerden sonra özellikle Putin ile sağladığı bu atılım daha yeni yıkılmış olan bir devletin ekonomik açıdan yükselmesiyle hem bölgesel hem de sonraki yıllarda küresel bir güç oluşun yollarını açmıştır. Aslında bu amaç kapitalist bir dünyada tutunan liberal sistemlerin temelini ekonomik olarak güçlenmekten geçtiğini göstermektedir. Rusya bu anlamda önemli bir örnek teşkil eder, zira elindeki kaynaklar olması sebebiyle ve bunları iyi bir koz olarak kullanmasıyla da 10 yıl içerisinde tekrar tutunmuş ve yakın çevresini korumayarak kalkınmıştır.

Rusya'nın büyüme hamlesi merkantilist bir yapıyla şekillenmektedir. İhracata dayalı bu büyüme hamlesi stratejik olarak ithal ikameci sanayileşme ile de doğru şekilde anılabilir (Karimi ve Sugözü,

2024). İhracatı artırıp önemli sektörlerin üzerinde baskı kurarak ekonomik yapısını güçlendirmeye dayalı bu sistem Rusya'nın kalkınmasını hızlandırmış denebilir. Enerji sektörü bu dönemde bu stratejinin merkezinde yer almıştır (Başkan, 2024). Gazprom ve Rosneft gibi devlet destekli şirketler, Rusya'nın dış ticaretinde ve dış politikasında etkili araçlar haline gelmiştir (Yıldırım ve Şahin, 2021).

2006 ve 2009 yıllarında Ukrayna üzerinden Avrupa'ya giden doğalgaz akışında yaşanan kesintiler, enerji kaynaklarının ekonomik olduğu kadar jeopolitik bir unsur olarak da kullanıldığını göstermiştir. Bu durum, Rusya'nın ekonomik kalkınmasının ekonomi-politik bir karakter taşıdığını ortaya koymaktadır (Yıldırım ve Şahin, 2021). Bu kısımda ekonomi-politik kavramı önemli ölçüde göze çarpmaktadır. Zira son yıllarda yaşanan savaşlar sebebiyle de ön plana çıktığını görebiliriz. Ekonomi-politik kavramı sistem içerisinde siyasetle ayrı düşünülmemeyen bir ekonomiden bahseder. Önemli ölçüde kalkınmanın gerekliliği sadece siyasi hamleler değil aynı

zamanda bu stratejik hamleleri ticaret hamleleriyle perçinlemekten geçmektedir. Rusya'nın kullandığı bu kavram aslında gaz kesintilerinde Avrupa'nın Rusya'yı ne kadar bağımlı hale gelerek karşılığını alamayacağını göstermektedir.

Yine de bu kalkınma şekliyle kırılabilirliğini de açığa çıkarmaktadır. 2008 krizi, Rusya ekonomisinde büyümenin yavaşlamasına neden olmuştur. Ve 2009 yılında ekonomi yaklaşık %7 oranında küçülmüştür. Benzer şekilde 2014 yılında Kırım'ın ilhakı sonrası uygulanan Batı yaptırımları ve petrol fiyatlarındaki sert düşüş, Rusya'nın enerjiye dayalı kalkınma modelinin kırılabilir yönlerini açığa çıkarmıştır. Bu dönemde Rusya, ithal ikameci sanayi politikalarına yönelmiş, özellikle tarım ve savunma sanayiinde yerli üretimi artırmaya çalışmıştır. Aslında bu yönüyle de Rusya ekonomisinde tek bir yönden kalkınırken bunun kendi ekonomisinde sağlam temeller olması gerektiğini göstermektedir. Başka alanlarda da ticari faaliyetleri olsa da bu tür ekonomi politikası sağlama alacak alanların eksikliği,

Rosneft ve Gazprom, Rusya'nın enerji sektörünün iki temel sütunu olarak petrol ve doğalgaz üretiminde küresel ölçekte stratejik rol oynar. Her ikisi de devlet kontrolünün güçlü olduğu yapılarıyla hem ekonomik gelir hem de jeopolitik etki aracı olarak kullanılır. Rosneft arama ve üretim faaliyetlerinde daha yoğunlaşırken, Gazprom özellikle doğalgaz ihracatı ve boru hattı altyapısında küresel lider konumundadır.

kendi ekonomisini kırılgan hale getirerek savunmasız kılmaktadır (Bulut, 2018). 2010'lu yıllar, Rusya ekonomisi için bir altın çağın sonu ile yeni bir yapısal sınavın başlangıcı arasını temsil etmektedir. On yılın başında %3 bandında seyreden büyüme oranları, dışarıdan bakıldığında istikrarlı bir tablo çizse de bu tablonun temelinde yatan enerji bağımlılığı, ekonominin yumuşak karnı olmaya devam etmiştir. Moskova, petrol ve doğal gaz fiyatlarının rüzgarını arkasına alsada üretim yapısında beklenen köklü dönüşümü bir türlü gerçekleştirememiştir. 2014 yılı ise bu kırılgan yapının gerçek bir testten geçtiği dönüm noktasıdır. Zira Kırım'ın ilhakı sonrası gelen Batılı yaptırımlar ile küresel petrol fiyatlarındaki sert düşüş, Rus ekonomisini "mükemmel bir fırtına" ile karşı karşıya bıraktı. 2015'te yaşanan daralma ve rublenin değer kaybı, sadece makroekonomik bir sarsıntı değil aynı zamanda enerjiye dayalı kalkınma modelinin dış şoklar karşısındaki çaresizliğini göstermektedir. Ancak bu kriz, Kremlin için bir strateji değişikliğini tetikledi. Devlet, savunmacı bir refleksle ithal ikamesine yöneldi; özellikle tarım ve gıda sektörlerinde sağlanan yerli üretim hamlesi Rusya'yı kısa sürede buğday ihracatında dünya liderliğine taşımış, tarımsal bir güç odağı haline getirmiştir (Bulut, 2018). Savunma sanayisinde dışa bağımlılığı azaltma çabaları ise bu korumacı yaklaşımın en somut ayağını oluşturmuştur. 2020'deki pandemi süreci ve sonrasındaki küresel talep dalgalanmaları, bu yeni stratejiyi pekiştirmiştir. Moskova, artık ticaret rotasını sadece ekonomik değil, jeopolitik bir tercihle Asya pazarlarına kırmaya başlamıştır.

Bu önemli değişimler sayesinde aslında Rusya ekonomisi, sadece tek bir ayağa bağlı kalan ticari kanadını sağlama bağlamakla kalmamış farklı alanlara girerek yapacağı stratejik hamlelerini de politik olarak tekrar düzenlemiştir. Bu düzenleme aslında (SSCB zamanından örnekle askeri harcamaların çokluğu ve ekonomik darboğazın etkisi gibi) yeni kurulmuş bir ülkenin ekonomi politikasıyla de sadece bölgesel bir güç olmaktan sadece aynı zamanda küresel olarak tekrardan dünya devletleri arasına girmesine sebep olmuştur.

Sovyetlerin dağılmasıyla Rusya, kendini bir anda çok sert bir dönüşümün içinde bulmuştur. 90'lı yıllardaki kontrolsüz özelleştirmeler ve ekonomik krizler ülkeyi epey sarsmış olsa da, 2000'li yıllarda Putin'le birlikte enerji gelirleri imdada yetişmiştir. Ancak Rusya'nın hala petrole bu kadar bağımlı olması, ekonomisini dış şoklara karşı savunmasız bırakmakta ve bu yüzden gelecekte sadece enerjiye yaslanmayan, daha çeşitli bir ekonomik yapı kurmaları şart görünmektedir.

POVERTY ALLEVIATION, SOCIAL JUSTICE, AND ISLAMIC MICROFINANCE

“And what is it with you? You do not fight
in the cause of Allah and for oppressed
men, women, and children..”

The Holy Quran (4:75)

*In the narrow alleyways of Penang's old quarter, Humeyra planned to start a textile business from her home. With a modest loan of RM 3,000 from Amanah Ikhtiar Malaysia, which is structured not as conventional debt but as a murabahah partnership, she purchased a sewing machine and fabric materials. Today, she employs three other single mothers like herself from her neighbourhood and supports her little family with dignity. Humeyra's story is not merely another one of economic uplift, it represents the living embodiment of Islamic finance's highest aspiration: *adl* (justice) through *ihsan* (benevolence).*

As the global prosperity of the 21st century is presumably booming, the World Bank estimated that over 700 million people around the world are still living in extreme poverty. Therefore, the relevance of Islamic microfinance stretches far beyond Muslim-majority nations. It offers a heterodox approach that challenges conventional methods to poverty alleviation, one rooted not simply in charity but also in systemic shared risk, empowerment, and ethical responsibility.

Poverty as a Moral Imperative: The Islamic Framework

Within Islamic economic thought, poverty is understood not just as material deprivation but as a comprehensive violation of human dignity and social equilibrium. The Quran repeatedly emphasizes the paramount importance of protecting the vulnerable, declaring: "So as for the orphan, do not oppress [him]. And as for the petitioner, do not repel [him]." (93:9-10). This divine injunction establishes poverty alleviation as both a social responsibility and a pathway to spiritual supplication for humankind.

M. Umer Chapra, a distinguished scholar in the economic field, articulates this worldview powerfully in his seminal work *Islam and the Economic Challenge* (1992), claiming that Islam views wealth as *amanah*, a trust from Allah. The wealthy, therefore, carry inherent obligations toward the poor. Unlike systems that treat property as an absolute right, Islam embeds redistribution within its foundational economic architecture.

This worldview is inherently coherent with the *Maqasid al-Shariah*, the higher objectives of Islamic jurisprudence. As Mohammad Hashim Kamali explains in *Maqasid al-Shariah Made Simple* (2008), these objectives include the preservation of life, intellect, lineage, and crucially, wealth (*hifz al-mal*). At the same time, it is crucial for us to note that preservation of wealth does not mean

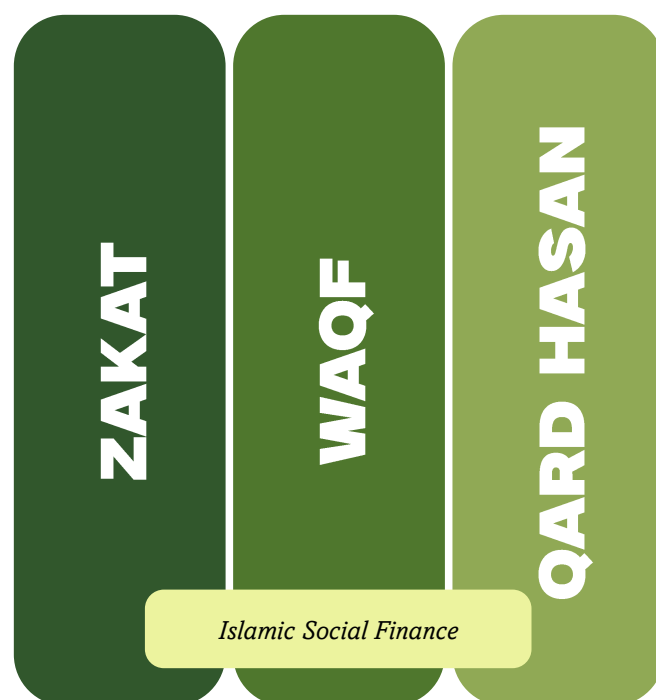
hoarding selfishly. It means ensuring that wealth circulates justly throughout every layer of society, while preventing the resources from concentrating in the hands of one particular party.

The Quran explicitly warns against such concentration: "...so that wealth may not merely circulate among your rich." (59:7). This verse serves as the theological foundation for Islamic social and microfinance, establishing that economic systems must be engineered to facilitate broad-based prosperity instead of oligarchic accumulation.

Beyond Redistribution: Islamic Social Justice as Opportunity Creation

Islamic social justice transcends the binary of rigid redistribution or free laissez-faire individualism. It represents what Muhammad Nejatullah Siddiqi describes as an "enabling framework" in *Riba, Bank Interest and the Rationale of Its Prohibition* (2004); one that combines mandatory wealth transfers with systemic opportunities for a wider economic participation.

The classical instruments of Islamic social finance demonstrate this double-headed trident approach through multiple redistribution methodologies based on the Quran and Sunnah. *Zakat*, the obligatory 2.5% wealth tax, functions as structured redistribution, which is only obligated upon those who have amassed wealth surpassing the threshold figure (*nisab*), which is either 87.48 grams of gold or 612.36 grams of silver. This means that every Muslim below that threshold is not obliged to pay *zakat*. This wealth tax is explicitly designated for

eight categories, including the poor (*fuqara*) and the needy (*masakin*). Meanwhile, alongside *zakat* exists *waqf*. *Waqf* is an Islamic philanthropic tradition that involves donating property or assets to be held in trust and used for charitable or religious purposes. The term “*Waqf*” literally translates to “to stop, confine, or preserve” in Arabic. This concept is integral to Islamic culture and provides a sustainable means of charity, as the original assets are preserved while the benefits continue to assist the community indefinitely (Hafiz M Ahmed, 2024). Other than that, the *qard hasan*, or benevolent loan, provides interest-free capital for productive purposes, creating a third pillar that bridges charity and commerce. Contrary to the conventional finance worldview, which devalues and excludes benevolent loans from its tools, claiming they are unprofitable and thus irrational to be systematically executed in the economy, Islam elevated the reward of *qard hasan* by promising multiplied rewards in the hereafter.

“Who will lend to Allah a good loan (*qard hasan*) which Allah will multiply many times over? It is Allah [alone] who decreases and increases [wealth]. And to Him you will [all] be returned.” (Quran, 2:245)

Hujjat al-Islam, Imam Al-Ghazali in the 11th century, emphasized in his magisterial *Ihya Ulum al-Din* that economic activity must serve ethical values and objectives. According to the great philosopher, commerce itself was not merely a means to amass worldly wealth but could be an act of worship when conducted with good intent, integrity, and concern for social welfare as intended by the Quran and Sunnah. This classical perspective finds contemporary articulation in Mohamed Aslam Haneef’s *Contemporary Islamic Economic Thought* (1995), which argues that Islamic economics must incorporate *tawhid* (divine unity) into the core of market structures to ensure that profit-seeking does not overshadow social responsibility. This principle alone -if applied worldwide- carries the remedy of countless harms beyond repair that have been inflicted by capitalism over the years on societies and the environment. Income inequality, environmental degradation, global warming, and recurring global economic instability, just to name a few (Voices of Capitalism, 2026).

Islamic Microfinance: Principles and Mechanisms

Islamic microfinance can be described as the provision of Shariah-compliant financial services, like small-scale joint venture (*musharakah*), cost-plus financing (*mudharabah*),

Islamic microfinance, on the other hand, employs risk-sharing contracts where the lender’s returns are tied to the borrower’s actual business performance.

savings, insurance (*takaful*), and benevolent loans (*qard hasan*) to low-income individuals and micro-enterprises. However, what distinguishes Islamic microfinance from its conventional counterpart stretches far beyond the mere substitution of interest with Islamic contracts.

As Mohammed Obaidullah elaborates in his authoritative *Introduction to Islamic Microfinance* (2008), published by IRTI, the fundamental divergence lies in risk philosophy. Conventional microfinance operates on an interest-based debt model where the lender transfers risk entirely to the borrower through predetermined interest rate obligations, regardless of business outcomes in the future. Islamic microfinance, on the other hand, employs risk-sharing contracts (*uqud al-musharaka*) where the lender’s returns are tied to the borrower’s actual business performance. Coherently replaces complete risk-transferring to a single side of the contract with a risk-sharing philosophy, which is more ethical and fair for both sides.

The primary contractual instruments of the Islamic Microfinance include:

Murabahah (cost-plus financing): *Mudarabah* is a profit-sharing contract in Islamic finance where one party provides the capital and the other provides expertise and management. The term ‘*mudarabah*’ stands for the form of profit-sharing enterprise in the Islamic economic system... based on economic cooperation wherein participants undertake joint ventures and cofinance economic projects (Choudhury & Malik, 1992).

Musharakah (equity partnership): *Musharakah* is a joint partnership where all parties contribute capital and share profits and losses. Usmani defines it as a joint enterprise in which all the partners share profit or loss of the joint venture... the return in *musharakah* is based on the actual profit earned by the joint venture (Usmani, 1999).

Mudharabah (profit-sharing): *Murabahah* is a cost-plus financing where the seller discloses the cost and adds a

known profit margin in the contract. According to Uçar, “Murabahah is a form of Islamic financing that covers a range of economic activities from the purchase to the sale of goods... carried out in accordance with the standards set by AAOIFI” (Uçar, 2023).

Qard Hasan (benevolent loan): Qard Hasan is an interest-free loan extended for welfare and charitable purposes. Hasan, Hassan, and Rashid define it as “an interest-free loan which complies with the Shari’ah principles,” emphasizing its role in promoting sustainable development and financial inclusion (Hasan, Hassan, & Rashid, 2021).

One of the World Bank consortiums, The Consultative Group to Assist the Poor (CGAP), acknowledges in its assessments that while Islamic microfinance serves only about 1% of the global microfinance market, its growth trajectory and client satisfaction rates in Muslim-majority regions signal significant potential for expansion and innovation to serve a larger portion of the globe in the near future.

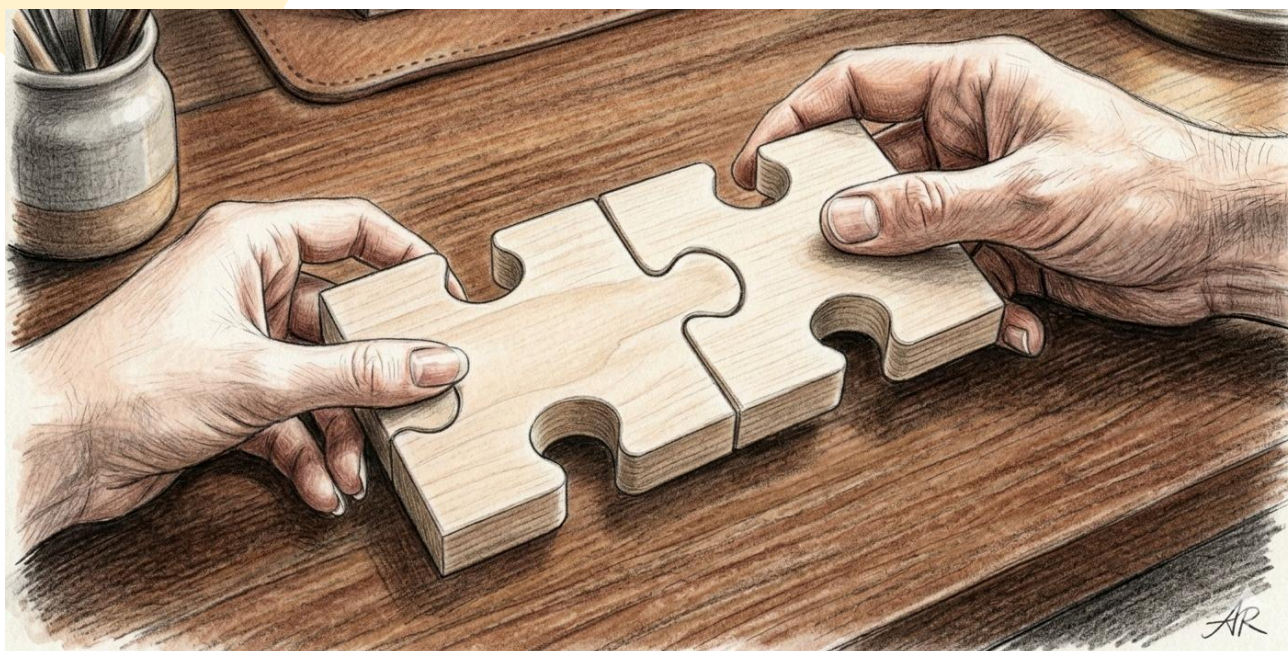
Conclusion: Reclaiming Justice in Finance

The journey through Islamic microfinance’s theoretical principles and contractual technicalities reveals a profound economical enlightenment. Poverty is not simply a problem awaiting technical solutions. It is, fundamentally, a crisis of justice, a systemic failure to honor wealth as *amanah* and to manage resource circulation in accordance to the Divine Will of the True and Ultimate Owner. Islamic microfinance represents not merely an alternative financing methodology but a moral uprising against economic structures that concentrate wealth, commodify and abuse human vulnerability, and exclude conscience from commerce.

The core value that distinguishes Islamic microfinance from its conventional counterpart is precisely what prevented it from being adopted immediately by the powerful decision makers across the globe; the refusal to externalize risk onto the powerless. When a *mudarabah* partnership absorbs losses together rather than compounding debt on one side, when a *qard hasan* demands no interest beyond principal, when *zakat* and *waqf* capital prioritised purpose over profit, these are not opportunity costs to be optimized away. Each of them is a divine structural choices reflecting a worldview where economic activities must serve *Maqasid al-Shariah*: the preservation of life, dignity, and collective prosperity for all humankind.

On the flip side, we must also resist theoretical romanticization. The ideological elegance of *adl* (justice) and *ihsan* (benevolence) does not automatically translate into transformative economical application. In reality, the current Islamic microfinance institutions are still operating within global capitalist systems that reward extraction and penalize ethical restraint.

Especially since they are competing with other conventional institutions in the same market globally, the pressure to demonstrate financial sustainability and competitiveness, often means serving less-poor clients with higher-margin products for the highest profit. This trend gradually diverges Islamic microfinance institutions from the core value that justified their foundation in the first place. The real milestone is not proving Islamic finance can work within modern prevailing frameworks, it is staying true to the spirit of Quran and Sunnah, while insisting that prevailing frameworks themselves must be critically examined, and whenever necessary, rejected.

Kalkınma Kimin İçin?

İslam İktisadı Perspektifinden
İklim Krizi

İklim krizi günümüzde yalnızca çevresel bir sorun olarak değil, aynı zamanda iktisadi, sosyal ve siyasal boyutları olan çok katmanlı bir kriz haline gelmiştir. Küresel ölçekte hissedilen bu krizin etkileri ortak bir tehdit olarak sunulsa da, iklim değişikliğinin yol açtığı ekonomik ve toplumsal maliyetler ülkeler ve toplumsal gruplar arasında eşit şekilde dağılmamaktadır. Bu bağlamda, tarihsel olarak çevresel yıkıma en az katkıda bulunan ülkeler ve toplumlar, iklim değişikliğinin yol açtığı ekonomik ve sosyal maliyetlere daha fazla maruz kalmaktadır. Hâkim ekonomik modellerin büyümeyi önceleyen yapısı ve bu süreçte doğayı büyük ölçüde araçsallaştırmaları, iklim krizinin ortaya çıkmasında ve derinleşmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu durum, kalkınmanın kimin için olduğu, hangi öncelikler doğrultusunda ve hangi ekolojik bedeller üzerinden gerçekleştirildiği sorusunu daha görünür hâle getirmektedir. Dolayısıyla iklim krizi, kalkınma kavramının yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır.

Modern ekonomik anlayış, ekonomik kalkınma ve büyümeyi uzun süre ilerlemenin temel göstergesi olarak kabul etti. Bu yaklaşıma göre üretim hacminin genişlemesi ve tüketimin sürekliliği refah artışı olarak görülürken, doğa ise bu sürecin neredeyse sınırsız bir girdisi olarak görüldü. Ancak bu “ekonomik başarı” anlatısı, çevresel tahribatı ve toplumsal maliyetleri büyük ölçüde görmezden geldi. Büyümenin niteliğinden ziyade niceliğinin ön plana çıkmasıyla birlikte, iklim değişikliği ve gelecek kuşakların refahı ikincil meseleler hâline geldi. Bugün iklim krizinin ulaştığı boyut, modern ekonomik sistemin yalnızca eksiklerini değil, aynı zamanda sürdürülemezliğini de açıkça ortaya koydu.

İklim kriziyle mücadele çoğu zaman teknik çözümler, uluslararası mutabakatlar üzerinden çözülmeye çalışılmıştır. 1992 Rio Zirvesi ile birlikte iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik uluslararası müzakereler başlatılmış; 1997 tarihli Kyoto Protokolü ile sera gazı emisyonlarının azaltımına ilişkin bağlayıcı hedefler belirlenmiştir (Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği, t.y.).

3-14 Haziran 1992'de Brezilya'da düzenlenen Rio Zirvesi, çevre ve kalkınma ilişkisini küresel düzeyde ele alan dönüm noktası niteliğinde bir BM toplantısıdır

Ancak bu düzenlemeler, iklim krizinin yapısal nedenlerini dönüştürmekten ziyade, mevcut büyüme merkezli ekonomik çerçeve içinde çözüm üretmeye odaklanmıştır. Bu durum, iklim krizinin yalnızca teknik çözümlerle aşılabilecek bir sorun olmadığını gözler önüne sermiştir. Dolayısıyla İklim krizine dair çözüm arayışı, yalnızca teknik düzenlemelerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda daha ahlak temelli ve sorumluluk anlayışı yüksek yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda ekonomik anlayışlar, yalnızca ne kadar ve ne ürettiğini değil, nasıl ve kimin için ürettiğini de sorgulamak durumundadır.

İklim krizinin geldiği bu aşama, problemin yalnızca teknik düzenlemelerle çözülemeyeceğini açık biçimde göstermektedir. Bu noktada, daha ahlaki temellere dayanan bir ekonomik kalkınma anlayışına duyulan ihtiyaç yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam iktisadi yaklaşımı ise bu çerçevede iklim değişikliğine yönelik çözüm üretebilecek güçlü bir düşünsel zemin sunmaktadır. Zira İslam iktisadi, kalkınmayı yalnızca büyüme ve üretim artışı üzerinden değil; adalet, sorumluluk ve denge kavramları üzerinden ele almaktadır. Bu perspektif, kalkınmayı maddi refah ile manevi değerleri birlikte gözeten bütüncül bir toplumsal iyilik hâli olarak tanımlamakta; ekonomik eşitsizliklerin azaltılması ve sosyal uyumun güçlendirilmesini temel hedefler arasında konumlandırmaktadır. Dolayısıyla ekonomik kararlar salt verimlilik ölçütleriyle değil, adalet ve toplumsal sorumluluk ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmektedir (Köstepen, 2024).

Bu noktada, İslam iktisadi perspektifinden bazı somut uygulamalar iklim kriziyle mücadelede öne çıkmaktadır. Örneğin, İslam iktisadi çevresel ve toplumsal kalkınmayı desteklemek için zekât, vakıf fonları ve yeşil sukuk gibi finansal araçlarla finansman sağlayabilir. Ayrıca, kar-zarar ortaklığı modelleri aracılığıyla düşük gelirli topluluklarda temiz enerji ve sürdürülebilir tarım yatırımları teşvik edilebilir; yeşil sukuk ihraçları ise yenilenebilir enerji projelerinin finansmanını sağlayarak toplumsal ve çevresel faydayı artırabilir. Bu mekanizmalar, hem etik bir çerçeve sağlar hem de toplumsal adaleti ve çevresel dengeyi güçlendiren somut uygulamalar sunmaktadır. Böylece faiz temelli borçlanma araçlarından kaçınarak, doğrudan reel varlıklara ve çevreye duyarlı yatırımlara odaklanan ‘ahlaki finansal ekosistem’ inşa edilebilir.

İslami perspektife göre doğa, sınırsız bir kaynak ya da yalnızca ekonomik bir girdi değil, insanın emanetçisi olduğu bir varlık alanıdır. Bu anlayış, insanın doğa

üzerinde sınırsız ve sorumsuz bir tasarruf hakkına sahip olmadığını vurgulamaktadır.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu. Sakın dengeyi bozmayın" (Rahman, 55/7) buyurulmaktadır. Bu vurgu, ekonomik faaliyetlerin varlığını reddetmeden, bu faaliyetlerin ilahi bir dengeyi gözetmesi gerektiğini hatırlatmaktadır.

Bu perspektiften bakıldığında İslam iktisadı yaklaşımı, üretim ve tüketim süreçlerini yalnızca verimlilik ve kârlılık üzerinden değil, toplumsal ve ekolojik sonuçlarıyla birlikte değerlendirmektedir. Dolayısıyla iklim krizi, İslam iktisadı açısından yalnızca çevresel bir sorun değil; kalkınma anlayışının ahlaki bir çerçevede yeniden düşünülmesini gerekli kılan çok boyutlu bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

İklim krizinin en önemli sonuçlarından biri, yalnızca çevresel bir sorun olmanın ötesinde, küresel ölçekte derinleşen bir adalet problemine dönüşmesidir. Zira sanayileşmiş ülkeler, tarihsel süreç boyunca yüksek karbon salımları ve yoğun kaynak kullanımı sayesinde ekonomik kalkınmalarını hızlandırırken, bu sürecin ekolojik sonuçları büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelere yansımıştır. Bu ülkeler bir yandan kalkınma çabası içindeyken, diğer yandan kuraklık, gıda güvensizliği ve artan ekonomik kırılganlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Sonuç olarak kalkınma sürecinin faydaları ağırlıklı olarak gelişmiş ülkelerde yoğunlaşırken, çevresel ve toplumsal maliyetler gelişmekte olan ülkelerin omuzlarına yüklenmiştir.

Bu durum, iklim krizinin yalnızca çevresel bir tehdit değil, aynı zamanda hâkim ekonomik anlayışın ürettiği derin bir adalet sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Mevcut ekonomik sistem, çevresel sorunları ve bu sorunlar üzerindeki tarihsel sorumluluklarını göz ardı ederek, küresel eşitsizlikleri dikkate almadan büyümeyi ve kalkınmayı sürdürmekte; kalkınmanın bedellerini ise en kırılgan ülkelere ve toplumsal kesimlere yüklemektedir. Dolayısıyla iklim krizi, kalkınmanın tarafsız bir süreç olmadığını ve herkes için eşit sonuçlar doğurmadığını açıkça göstermektedir.

Bu noktada İslam iktisadı, kalkınma tartışmasına ahlaki bir çerçeve sunarak önemli bir alternatif ortaya koymaktadır. Bu anlayış, insanı doğanın mutlak hâkimi değil, onun emanetçisi olarak konumlandırmakta; üretim ve tüketim süreçlerini adalet, denge ve sorumluluk ilkeleri çerçevesinde değerlendirmektedir. Doğayı insanın sınırsız tasarrufuna açık bir kaynak olarak değil, korunması gereken bir emanet olarak gören bu perspektif, iklim krizini kalkınma anlayışının yeniden düşünülmesini zorunlu kılan bir uyarı olarak okumaktadır.

Bu bağlamda "kalkınma kimin için?" sorusu, bugün iklim krizini anlamının ve aşmanın merkezinde yer alan temel bir sorgulama hâline gelmektedir. İslam iktisadı ise iklim krizini yalnızca teorik bir tartışma konusu olarak değil, adil ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmenin temel koşulu olarak ele almaktadır.

Kalkınma kimin için sorusu dikkate alınmadığı süreçte iklim krizi ertelenen değil, derinleşen bir adaletsizlik biçimi olarak varlığını sürdürmeye devam edecektir.

Afrika, Asya, İslam ve Dünya Kalkınma Bankası Kalkınma Tecrübeleri

Kalkınma bankaları, sermaye yetersizliği nedeniyle faaliyeti kısıtlanmış olan firmalara veya büyük yeni yatırımlara kaynak ve teknik destek sağlayarak gelişimi destekleyen kuruluşlardır. Bu finansal kuruluşların fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir:

- Kurumsal finansman hizmetleri sunmak
- Yeni yatırım alanları desteklemek
- Kısa ve uzun vadeli fon sağlamak
- Girişimcilere destek sağlamak ve yardımda bulunmak
- İç kaynakları sanayi sektörüne yönlendirmek
- Yabancı kaynaklardan destek almak vb.

Bu faaliyetlerin temel amacı fon desteğinden ziyade ülkeyi kalkındırmak, kısa ve uzun vadeli fon desteği sağlayarak girişimcilere destek olmaktır. Bazı kalkınma bankaları yalnızca imalat sektöründe iken bazıları ise daha geniş kapsamlı olarak altyapı ve enerji sektörlerine de kredi vermektedir. Kalkınma bankaları gerekli olan fonları uluslararası kalkınma bankaları, uluslararası finansal kuruluşlar ve finans birliklerinden elde etmektedirler (Ankara Üniversitesi, t.y.). Bu sayıda inceleyeceğimiz 4 temel kalkınma bankası vardır: Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Dünya Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası.

Afrika Kalkınma Bankası

1963 yılında Sudan'ın Hartum kentinde düzenlenen konferansta kabul edilmiş ve 1 Temmuz 1966 yılında faaliyete girmiştir. Başlıca rolü bölgesel üye ülkelerin ekonomik ve sosyal olarak kalkınmasını desteklemektir. 2024 yılı itibarıyla 82 üye ülke tarafından taahhüt edilmiştir.

Afrika Kalkınma Bankası'nın vizyonu "refah içinde kapsayıcı, dirençli ve bütünleşmiş bir Afrika"dır. Bu vizyon sayesinde hem kapsayıcı yeşil büyümeye dayanan bir büyüme hedefler hem de kıta genelinde refahı artırarak ekonomik teşvikler sağlar (African Development Bank, t.y.). Bununla birlikte beşerî sermayeye de katkı sağlamış olur. Kapsayıcılık ile

vurgulanan yapı sadece erkek bireyler üzerine de değil; kadın ve gençler gibi gruplara da hitap etmiş ve herkes için fırsat ve kaynaklar sunmuştur.

Afrika Kalkınma Bankası vizyon ve misyonu için 5 temel opsiyonel araç yayınlamıştır:

1. **Afrika'yı aydınlatın ve güçlendirin:** Enerji kaynaklarını uygun fiyat ile erişimi kolaylaştırarak ülkelerin kalkınmasına destek olmayı sunmuştur.
2. **Afrika'yı Besle:** Gıda güvenliğini sağlayarak tarım kaynaklarını artırır.
3. **Afrika'yı Sanayileştir:** Güçlü sanayi merkezleri ile kendi üretim sahasını genişletmeye teşvik eder.
4. **Afrika'yı bütünleştir:** Daha verimli bir kalkınma ve büyümek için bölgesel birleşmeyi hedefler. Bu sayede ortak değer zincirlerini hedefler.
5. **Yaşam kalitesini artır:** Toplum dışı görülen kadın ve gençlerden başlayan bir yaşam standardı hedefler. Böylelikle yaşam standartlarını artırarak toplumsal kalkınmaya odaklanılır.

Kalkınma Tecrübesi : "Afrika Kalkınma Fonu" olarak adlandırılan fon sayesinde projeler ile kalkınma desteklenir ve yaşam kalitesinin artırılması, güçlendirme projeleri gibi projelere fon desteği sağlamaktadır. Bunun en belirgin örneklerinden biri de Kenya'da oluşturulan "Afrika İklim Değişikliği Fonu" dur. Bu projeye göre iklim sorunlarına çözüm odaklı çalışan engelli bireylerin kamuya kazandırılması planlanmıştır. Engelli bireyler bu proje sayesinde bir yer edinmiş ve işsizlik oranlarını düşürmüştür. Bir amaç için toplanan engelli bireyler iklim değişikliklerine de gerekli katkılarda bulunmuşlardır (African Development Fund, 2025).

Asya Kalkınma Bankası

1963 yılında Asya ve Pasifik bölgesinde kalkınmaya destek amacıyla kurulmuş bir bankadır. Kendi bünyesinde 50 bölge içi ve 19 bölge dışı ülke barındırmaktadır. Üyeleri ile birlikte kaliteli altyapı inşa etmekte ve gezegeni koruma politikaları yürütmektedir. Verilere göre bölgede yaşayan 263 milyon kişinin günde 1,90 dolardan az; 1,1 milyar kişi ise 3,20 dolardan az bir gelirle yaşamaktadır. 1999 yılından itibaren baz aldığı “yoksulluk azaltma stratejisi” ile bölgedeki aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak ve müreffeh, kapsayıcı, dirençli bir Asya-Pasifik Bölgesi oluşturmayı hedefler. Bu kalkınma çalışmaları kredi, teknik yardım, hibe ve öz sermaye yatırımları ile destek olunmaktadır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK], 2012).

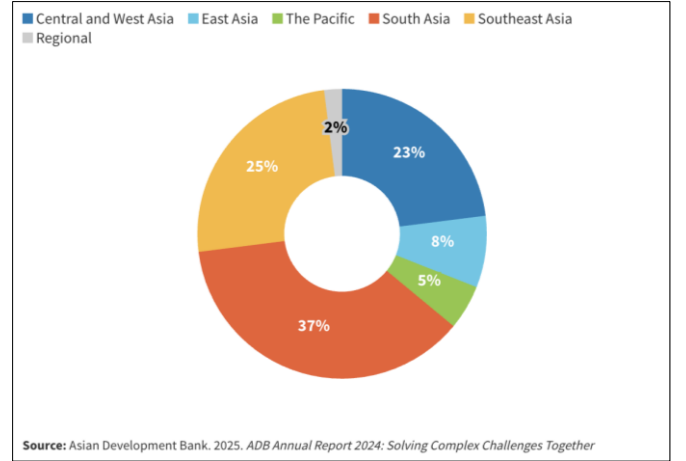
ADB'nin başlıca araçları hükümetlere öncelikli kalkınma projeleri ve programları temin etmektedir. ADB tarafından verilen krediler 4 ana başlık altında değerlendirilebilir:

- Proje kredileri
- Program kredileri
- Sektör kredileri (bölge ülkesi için geçerli hizmetlerde kullanılmak üzere)
- Özel sektör kredileri

Asya Kalkınma Bankası, “2030 Strateji”si ile bölgenin en acil kalkınma planını ortaya koymuştur. Bu plana göre iklim değişikliği, özel sektör gelişimi, dijital dönüşüm ve dayanıklılık gibi önemli başlıkları ele almış ve 2030'a kadar belirli hedefler koymuştur: İklim değişikliği kapsamında hedeflenen finansmanın 100 milyar doların toplam taahhüdün %50'sine ulaşmak, operasyonların %75'inin yoksulluğu azaltması ve kapsayıcılığı artırması vb.

Asya Kalkınma Bankası'nın 2025 yıllık raporlarına göre 24,3 milyar dolar toplam taahhütleri ile birlikte 4,9 milyar dolar ortak finansman sağlamışlardır. Burada en

büyük paya sahip olan %37'lik oranla Güney Asya'dır (Asian Development Bank, 2025).

Asya Kalkınma Bankası'nın Bölgelere Göre Taahhütleri, 2024

Kalkınma Tecrübesi: Kiribati, Maldivler, Marshall Adaları ve Tuvalu gibi mercan adalarından oluşan ülkelerde değişen iklim koşulları, geçim kaynaklarını da etkilemektedir. Bu sebeple gençlerden oluşan bir ekip bu soruna yönelir (Asian Development Bank, 2025). ADB, gençlere odaklı SPK'lar ile iş birliği yaparak toplam büyüklüğü 12 milyon Euro olan İrlanda Güven Fonu (Küçük Ada Gelişmekte Olan Devletlerde İklim Değişikliği ve Afetlere Karşı Direnç Oluşturma için İrlanda Güven Fonu) oluşturulur. Fon sadece parasal destek değil ayrıca gençlerde araştırma yapma ve kritik belirleme gibi deneyimler kazandırılmasını amaçlar. Genç lider projesi gençlerin mirasçı ve birer mimar olduğunu göstermiştir. Gençler bu başarılar sayesinde beşerî sermayenin artırılmasını ve hane halkının iklim krizine karşı direnç etkisine sebep olmuştur. Bu fon desteğiyle sağlık, eğitim ve geçim kaynaklarına yönelik dört proje geliştirilmiş ve dokuz proje de tamamlanmıştır. Projenin kapsamı Mangrov Ormanlarının restorasyonunda başlayarak güneş enerjili su arıtma sistemine kadar uzanmaktadır. Fonun desteklediği genç sayısı 240'a ulaşmıştır.

İslam Kalkınma Bankası

1973 yılında Cidde'de İslam ülkeleri birliğiyle kurulmuştur. Asya ve Afrika Kalkınma Bankalarına paralel olarak 1975'te 29 İslam ülkesi birliğinde uluslararası ilk İslam kalkınma bankası olma özelliğini taşımaktadır. Günümüzde ise 57 üye ülkeye sahiptir. Bankanın misyonu yoksulluğu azaltma, sağlık, eğitim ve yönetimde halka refah getirme gibi öncelikli alanlara odaklanarak kapsamlı insan gelişimini teşvik etmektir. Banka Arap dünyasından getirilen petrol ihracat gelirlerin kullanılmasında etkin rol oynamıştır. Kalkınma

bankasının finansmanı İslami prensiplere göre düzenlenmiş olup faiz ile ilişkilendirilmemiştir. Bankanın temel tedarik ilkelerine göre ekonomik verimlilik, adalet ve etkililik önem taşımaktadır. Yararlanıcılar tedarik ilkelerine teşvik edilmiş, dürüstlük ve şeffaflık ile sürdürülebilir kalkınmayı başarmaları hedeflenmiştir (Islamic Development Bank, 2025).

Genel amacıyla kar/zarar ortaklığı ve sermaye iştiraki kullanılmaktadır. Öncelik alanları beşerî sermaye, tarımsal gelişme, gıda yeterliliği, altyapı desteği, üye ülkeler arası ticaret, özel sektörün gelişmesi, İslam ekonomisi, bankacılık, finans alanlarında Ar-Ge faaliyetleridir. Kullandığı finansman araçları arasında krediler, kiralamar, ortaklık, kar ortaklığı gibi yöntemler sıralanabilir.

2024 yılı raporuna göre İslam Kalkınma Bankası 13,2 milyar dolarlık bir yardım kapasitesine ulaşmış ve 2023 yılına nazaran %12,3'lük bir artış göstermiştir. Bu büyüme ile banka Doğu Avrupa, Afrika ve Orta Doğu'daki çatışmaların ardından gıda güvenliği ve direnç oluşturma gibi acil sorunlara karşı desteğini göstermiştir (Islamic Development Bank, 2024).

İslam Kalkınma Bankasının en yakın tecrübesi Türkiye'de meydana gelen 6 Şubat depremidir. Türkiye bölgesini kalkındırma amacıyla 2025 yılında 200 milyon euroluk uygun koşullu uzun vadeli finansman almıştır. Bu finansmanı yeniden imar ve kent ulaşım projeleri için kullanmayı hedeflemiştir. Ayrıca bankanın İslam Kalkınma Enstitüsü yedi ülke ve altı ortak kuruluş için toplam 4,17 milyon dolar değerinde 24 yeni teknik yardım projesini onaylamıştır. Toplamda 1 milyon dolar değerinde on hibe projesini de 2024 yılında tamamlamıştır. Yapmış olduğu faaliyetler sadece bunlarla kalmayıp Güney-Güney iş birliğine dair bir mekanizma geliştirmiştir. Bu mekanizmaya göre, İKB (İslam Kalkınma Bankası) grubuna üye ülkelere karşılıklı fayda sağlamayı amaçlayan, programa dayalı çözümler geliştirmek ve bireysel kapasitelerini güçlendirmek için

Ar-Ge yatırımlarıdır. Asıl amaç kapasiteyi geliştirmek ve üye ülkelerle eşleştirmektir (Islamic Development Bank, 2025)

Dünya Kalkınma Bankası

1944 yılında Bretton Woods Konferansında ülkelerin savaş sonrası kalkınmalarını sağlamak amacıyla iki önemli kuruluş kurulmuştur: Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB). Anlaşma maddeleri harap olmuş ülkelerin ekonomilerinin yeniden inşa etme ve geçmekte olan ülkelerin kalkınmasını artırmayı içermektedir. Banka 1947 Marshall Planı sonrası Avrupa'da savaş sonrası yeniden yapılandırma çalışmalarını devraldı ve enerji, sulama, altyapı projeleri finans etmeye yöneldi. Ayrıca 1955'te üye ülkelerden yetkililere eğitim vermek üzere Ekonomik Kalkınma Enstitüsü kurdu. 1970'lere gelindiğinde ise ülkelerdeki insanların yüzde kırkıdan fazlası yoksulluk içinde yaşamaktaydı ve buna karşılık Dünya Bankası yoksullara doğrudan yardım etmeyi amaçladı ve bankanın temel amaçlarını "Ekonomik büyümeyi hızlandırmak" ve "Yoksulluğu azaltmak" olarak tanımladılar. Kuruluş amacına göre bankanın temel işlevleri şunlardır:

- Yeniden yapılanma çalışmalarına yardımcı olmak,
- Gelişme yolundaki ülkelerin kaynaklarının geliştirilmesi,
- Özel veya yabancı yatırımlara garanti vermek ya da kredi sağlamak
- Özel sermayenin yetersiz olduğu yerlerde kredi kaynaklarını kullandırmak,
- Uluslararası ticarete destek olmak vb.

Bankanın üç önemli finansman kaynağı vardır: sermaye, borçlandırma, diğer gelirler (Öztürk, 2006). Bankaya yatırım yapabilmek adına sermaye büyüklüğü çok önemlidir. Bu oran 2025 yılında 298 milyar dolar büyüklüğe ulaşmıştır. Bunun önemli olmasının sebebi kendi mevzuatına göre rezervlerini ve gelir fazlalarını toplamı, aynı zamanda açacağı kredilerin sınırına işaret

etmektedir. İkinci gelir kaynağı ise borçlanmadır. Piyasalarında kolaylıkla ve çok ucuz maliyetle borçlanabilme şansı bulunmaktadır. Banka bu imkânı iyi kullandığı ve en üst düzeyde çeşitlendirdiği bilinmektedir. Dünya Bankasının borçlandırma miktarı 117,5 milyar ABD doları iken IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası) 37,5 milyar ABD dolar borçlandırma taahhüt etmiştir. Üye ülkeleri kullandığı kredilerin %75'in finansmanı borçlanma yoluyla karşılamaktadır ve diğer gelirlere bakılacak olursa faiz uyguladığı da bilinir. Diğer gelirler kapsamında faiz en önemli gelir kaynağı olarak görülür. Orta gelirli ülkeler için uyguladığı tarifede %0,50 -6,5 oranında değişmektedir. Düşük gelirli ülkeler için ise ya %0 oranında ya da hizmet bedeli kapsamında %0,75 uygulamaktadır (Öztürk, 2006).

Kalkınma Tecrübesi: Proje Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin başkenti Kinşasa şehrindeki yetersiz bölgelerde içme suyu temini ve sanitasyon hizmetlerine erişimi artırmayı hedeflemiştir (World Bank, t.y.). Bu proje finansmanı sadece su temini değil, ayrıca özel sermayeyi de harekete geçirmeyi hedefler. Önceliği hizmet alamayan nüfuslara içme su hizmetleri sağlamak ve hizmet kalitesini geliştirmektir. Bu sayede iklim değişikliğinin sebep olduğu su sorununu finanse etmeyi amaçlar. Borçlu durumunda olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir ve onay tarihi 6 Kasım 2026 olarak belirlenmiştir. Taahhüt edilen 400 milyon dolardır.

Bir başka örneği ise Afrika için su geliştirme direnç ve değerlendirme programıdır. Bunun sayesinde refah ve sınır ötesi su kaynakları teşvik ederek kalkınma ve direnç için iş birliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Güvenliği ile birlikte ekonomik kalkınma, gıda güvenliği ve iklim değişikliğine karşı direnç desteklemek amaçlanmaktadır. Bu projenin uygulanacağı ülkeler Batı ve Orta Afrika'dır. Proje uygulayıcı Sahel'de kuraklıkla mücadele için daimî eyaletler arası komite iken taahhüt edilen tutar ise 337,5 milyar dolardır. (World Bank, t.y.)

Dünya Bankası, Kongo hükümetini 2034 yılına kadar 15 milyondan fazla kişiye fayda sağlayacak üç proje aracılığıyla desteklemeyi hedeflemektedir. Bunlar; Kinshasa Çok Sektörlü Kalkınma ve Kentsel Direnç Projesi, Elektrik ve Su Sektörleri için Erişim Yönetimi ve Reform Projesi ve Su Temini ve Sanitasyona Erişim Programıdır.

Sonuç

Kalkınma bankalarının temel amacı baz aldığı bölgeyi yoksulluktan kurtarmak ve ekonomik kalkınmalarına destek olmaktır. İlk olarak 2. Dünya Savaşı sonrası ülkeleri kalkındırmak için kurulmuş olan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'dur.

Daha sonrasında sermaye yetersizliği olan firmalar ve projeler için destek oluşturmuş ve kalkınmaya destek olmuşlardır. Dünyada Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, İslam Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası, Asya Kalkınma Bankası, Avrupa Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Yeni Kalkınma Bankası (NDB), Çin Kalkınma Bankası, Asya Altyapı ve Kalkınma Bankası gibi daha fazlası da vardır. Kendi finansmanlarını uluslararası finansman kuruluşları ve gelişmiş ülkelerin vermiş olduğu dış kredilerden sağlayarak kalkınmaya yardımcı olurlar. Kendilerinin temel görevleri hem başvuru projelere destek olmak ve uygun değerlendirilmesi hem de finansman kaynaklarını çeşitlendirmedir.

From Silence

To Confidence

More than a Speaking Club

The feeling of having an idea and not being able to express it, knowing that you have a great thing to say but afraid of saying it in front of people, because you're not sure if you're able to say it correctly, is a terrible thing. That's why Speak Up Program was a shiny experience for us!

Speak Up Program is an educational initiative designed to improve students' speaking, listening, and presentation skills in English. The main goal of the program is to help participants communicate more confidently and effectively in real-life situations through continuous practice and interaction. Also, we mixed our topics with an Islamic lens, so we always try to think about our Ummah issues through the discussions.

Throughout the program focused mainly on discussion and presentations. The discussions were organized in a very friendly and supportive environment, which encouraged all participants to speak freely without fear of making mistakes. The sessions really helped us practice communication and improve our pronunciation and fluency.

In addition to conversation practice, we prepared and delivered short presentations on interesting topics such

as Islamic Fintech, AI and Cyber Security, Literature, Dawah etc. And step by step, these presentations helped us to learn how to organize our ideas, speak clearly in front of an audience, and use appropriate vocabulary, and improved our confidence when expressing opinions in English besides learning new words and ideas.

We were also able to exchange ideas, listen to different perspectives, and learn from each other. This collaborative atmosphere made learning more engaging and effective.

Overall, the English conversation program was a valuable and beneficial experience. It not only improved our English language skills but also helped us become more confident speakers. The combination of conversation practice, presentations, and getting to know new students from different departments made the program both educational and enjoyable, and it played an important role in developing our communication abilities.

In the end, Speak Up Program taught us that our ideas matter. And slowly, what once felt scary became a safe space to speak, even if we are still learning.

WHAT DO THEY SAY ABOUT US?

Hatice İbrahimoğlu, Participant (Egypt)

Over time, I found my voice in a way I had never experienced before. What once felt difficult became natural, and **I began to speak with confidence and clarity**, even when I made mistakes. The atmosphere of the Muslim community, despite our different nationalities, **surrounded me with warmth and acceptance**. There, I didn't feel different.. I truly belonged. This program is not just great; it is truly transformative.

Izra Berakon, Participant (Indonesia)

In SpeakUp, I not only strengthened my English speaking skills **but also gained a broader and more critical perspective** through meaningful interactions with international students from across the globe.

Ahmad Mubarak, Participant (Malaysia)

The SpeakUp program has helped improve my **confidence in speaking English**. The consistent weekly sessions provide opportunities to practice, share ideas, and learn from others **in a supportive and positive environment**.

Betül Hümeýra Demirli, Participant (Türkiye)

As someone who has just started my English journey, I can clearly see the differences between digital and real-world discussions. The emotional aspect of these discussions and the overall learning experience contribute to my English progress in very different ways. Everyone joins the **group discussions**, and a **rich conversation awaits us every week**.

Abed Alsalam Anka, Participant (Syria)

The SpeakUp Club is **one of the best parts of my university life**. It's my weekly dose of joy, it makes me feel heard and lets me express myself with amazing people.

Abdulaziz Bokhodirov, Coordinator (Uzbekistan)

In general, the aim of this program is to discuss among ourselves **the issues we consider important for the Islamic community**, to learn about their **causes and consequences**, and to determine the course of action to be taken. We implement this through weekly presentations. Each person chooses a topic they are interested in/expert in, prepares a presentation, and we all discuss it together.

Muhammad Chakib, Participant (Algeria)

Through the SpeakUp program, I strengthened my **communication skills** for future academic and professional goals, and it was especially meaningful **to be part of a supportive Muslim community** striving for positive change.

Abdulla Mostafizur, Participant (Bangladesh)

The SpeakUp Club helps me **stay balanced while I'm busy with research and building my business ideas**. It's a space where I can express my thoughts, share ideas, and gain confidence. It's not just a club for me, **it's part of my growth**.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- Acemoğlu, D., & Johnson, S. (2023). Power and progress: Our thousand-year struggle over technology and prosperity. PublicAffairs.
- Becker, G. S. (1975). Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education (2. baskı). National Bureau of Economic Research.
- Berber, M. (2017). İktisadi kalkınma teorileri. Ekin Yayınları.
- Chapra, M. U. (1992). Islam and the economic challenge. The Islamic Foundation.
- Choudhury, M. A., & Malik, U. A. (1992). 'Mudarabah', the profit-sharing system in Islam. The Foundations of Islamic Political Economy içinde (ss. 147–200). Springer.
- Eğilmez, M., & Kumcu, E. (2006). Ekonomi politikası. Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2009). Küresel finans krizi. Remzi Kitabevi.
- Haneef, M. A. (1995). Contemporary islamic economic thought. Ikrak.
- Hasan, R., Hassan, M. K., & Rashid, M. (2021). Qard Hasan (Interest-free loan) as a tool for sustainable development, global evidence. Islamic Finance and Sustainable Development içinde (ss. 307–330). Springer.
- Kamali, M. H. (2008). Maqasid al-shariah made simple, International Institute of Islamic Thought.
- Mincer, J. A. (1974). Schooling, experience, and earnings. National Bureau of Economic Research.
- Obaidullah, M. (2008). Introduction to islamic microfinance, IBF Net Limited.
- Pehlivan, O. (2015), Kamu maliyesi, Celepler Matbaacılık.
- Siddiqi, M. N. (2004). Riba, bank interest and the rationale of its prohibition, Islamic Research and Training Institute.
- Taban, S., & Kar, M. (2016). Kalkınma ekonomisi. Ekin Yayınları.
- Uçar, A. M. (2023), Murabahah, In The Palgrave Encyclopedia of Islamic Finance and Economics. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-38784-6_100-1

Makaleler

- Ahmed, H. (2002). Financing microenterprises: An analytical study of Islamic microfinance institutions. Islamic Economic Studies, 9(2).
- Aksoy, E. (2021). Türkiye'de 1980 sonrası kalkınma planlarında yer alan vergi politikalarına ilişkin hedeflerin gerçekleşmeleri [Yüksek lisans tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi].
- Başkan, A. (2024). Energy and natural resources policy of the Russian Federation: An international relations perspective. *ADAM AKADEMİ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 321–351. <https://doi.org/10.31679/adamakademi.1272111>
- Brand, U. (2012). Green economy – the next oxymoron? No lessons learned from failures of implementing sustainable development. *GAIA - Ecological Perspectives for Science and Society*, 21(1), 28–32.
- Bulut, R. (2018). Rusya Federasyonu ekonomisi, yabancı ve Türk girişimcilere sunduğu fırsatlar. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4(6), 345–357.

- Dusuki, A. W., & Abozaid, A. (2007). A critical appraisal on the challenges of realizing Maqasid al-Shariah in Islamic banking and finance. *IIUM Journal of Economics and Management*, 15(2), 143–165.
- Egeli, H., & Tepe, B. (2015). Vergi harcamaları ve ülke uygulamaları. Vergi Raporu, (193).
- Günsoy, B. (1997). Değişen dünya koşullarında kalkınma planlaması ve Türkiye'de planlama uygulaması [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi].
- Goczek, Ł., Witkowska, E., ve Witkowski, B. (2021). How does education quality affect economic growth? Sustainability, 13(11), 6437. <https://doi.org/10.3390/su13116437>
- Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? *New Political Economy*, 25(4), 469–48.
- Karimi, R., & Sugözü, İ. H. (2024). The relationship between industrial production and economic growth: The case of Kyrgyzstan, Kazakhstan and Russia. *International Journal of Economics and Political Sciences Academic Researches*, 8(20), 20–35. <https://doi.org/10.58202/ijecopol.1577569>
- Kocadağ, S. (2010). Ekonomik krizlerle mücadelede maliye politikasının rolü: Türkiye'de 1980 sonrası döneme yönelik bir inceleme [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Küçükoğlu, M. (2016), Kalkınma planlarında vergi politikaları, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12).
- Öztürk, İ. (2006). Dünya Bankası politikaları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 121-133.
- Takım, A. (2011), Kamu harcamaları ve kalkınma ilişkisi.
- Tolunay, A., & Akyol, A. (2006), Kalkınma ve kırsal kalkınma: Temel kavramlar ve tanımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, (2), 116-127.
- Tuğaç, Ç. (2023). İklim değişikliği ve yapay zekâ: Fırsatlar ve sorunlar. *Hitit Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 74-94.
- Türkcan, B. (2025). Sürdürülebilir kalkınmada yapay zekânın rolü: Amaçlar için etkin politika formasyonu. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34(Özel Sayı), 125-141.
- Usmani, M. T. (1999). The concept of Musharakah and its application as an Islamic method of financing. *Islamic Studies*.
- Uysal, Ö., & Sat, S. (2019). The causal relationship between economic growth and export: The case of Russia. *İstanbul İktisat Dergisi - Istanbul Journal of Economics*, 69(1), 43–65. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON2019-0011>
- Vogel, J., & Hickel, J. (2023). Is green growth happening? An empirical analysis of achieved versus Paris-compliant CO2–GDP decoupling in high-income countries. *The Lancet Planetary Health*, 7(9), e759–e769. [https://doi.org/10.1016/s2542-5196\(23\)00174-2](https://doi.org/10.1016/s2542-5196(23)00174-2)

İnternet Kaynakları

- African Development Bank. (t.y). *Africa Climate Change Fund project empowers women with disabilities in East Africa*. <https://www.afdb.org/en/success-stories/africa-climate-change-fund-project-empowers-women-disabilities-east-africa-87805>
- African Development Fund. (t.y.). *About the African Development Fund*, <https://adf.afdb.org/adf/the-fund/>
- African Economic Research Consortium. (2021, Mart). AERC M-Pesa case study. <https://aercafrica.org/old-website/wp-content/uploads/2021/03/AERC-MPesa-Case-Study.pdf>
- Akhuwat Islamic Microfinance. (t.y.). Home. <https://akhuwatislamicmicrofinance.org.pk>
- Ankara Üniversitesi. (t.y.). *Yatırım şirketleri* [Ders notları]. Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri. <https://acikders.ankara.edu.tr>
- Ardalı, Y. (2026, 29 Ocak). *Yapay zekâ kullanımı büyürken temiz su olanağı tükeniyor*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. <https://www.omu.edu.tr/tr/icerik/haber/yapay-zeka-kullanimi-buyurken-temiz-su-olanagi-tukeniyor/>

- Asian Development Bank. (2025, June 13). *Inclusive by design: Accessible infrastructure through empowered participation of people with disabilities in Indonesia*. <https://www.adb.org/results/inclusive-design-accessible-infrastructure-empowered-participation-people>
- Bloomberg HT. (2024, 23 Ekim). Prof. Dr. Ufuk Akcigit: Yapay zekâ döneminde kalkınma ancak yaratıcı yıkım ile mümkün. <https://www.bloomberght.com/prof-dr-ufuk-akcigit-yapay-zek-doneminde-kalkinma-ancak-yaratici-yikim-ile-mumkun-3765198>
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2012, Eylül). *Asya Kalkınma Bankası ve Türkiye bilgi notu*.
- Islamic Development Bank. (2024). *IsDB annual report 2024: Diversifying economies, enriching lives*. <https://2024.ar.isdb.org/en/>
- Enstitü Sosyal. (2026). Yapay zekâ ve iş gücü piyasasının geleceği: Stratejik yol haritası ve acil eylem çağırısı (Analiz No. 7). NUN Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Food and Agriculture Organization. (2013). The state of food and agriculture 2013: Food systems for better nutrition. <https://www.fao.org/4/i3300e/i3300e00.htm>
- Global Digital Excellence Awards. (t.y.). Lembaga Zakat Selangor are shortlisted for a Global Digital Excellence Award. <https://globaldigitalexcellenceawards.com/lembaga-zakat-selangor-are-shortlisted-for-a-global-digital-excellence-award/>
- Hafiz, M. A. (2024). What is a Waqf and how does it work? Halal Times. <https://www.halaltimes.com/what-is-a-waqf-and-how-does-it-work/>
- Hamory, J., Miguel, E., Walker, M. W., Kremer, M., ve Baird, S. J. (2020). Twenty year economic impacts of deworming (Çalışma Kağıdı No. 27611). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w27611>
- International Renewable Energy Agency. (2025, 22 Temmuz). 91% of new renewable projects now cheaper than fossil fuels alternatives. <https://www.irena.org/News/pressreleases/2025/Jul/91-Percent-of-New-Renewable-Projects-Now-Cheaper-Than-Fossil-Fuels-Alternatives>
- Lee, J.-W. (1997). Economic growth and human development in the Republic of Korea, 1945-1992. United Nations Development Programme.
- Lembaga Zakat Selangor. (t.y.). Tunai Zakat online portal. <https://tunaizakat.my>
- LSE Eden Centre. (2025). GROUPS-2025: Group 05 project paper. <https://info.lse.ac.uk/staff/divisions/Eden-Centre/Assets-EC/Documents/GROUPS-papers/GROUPS-2025/GROUP-05-2025.pdf>
- Mex Technology. (2025, 5 Nisan). *2025'te en iyi 5 veri merkezi lokasyonu*. <https://mextechs.com/2025te-en-iyi-5-veri-merkezi-lokasyonu/#>
- OECD. (2011). *Towards green growth*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264111318-en>
- OECD. (2025, Kasım). AI for development evaluation: Unlocking better, faster, fairer evidence. <https://www.oecd.org/en/blogs/2025/11/AI-for-development-evaluation-Unlocking-better-faster-fairer-evidence.html>
- Parrique, T., Barth, J., Briens, F., Kerschner, C., Kraus-Polk, A., Kuokkanen, A., & Spangenberg, J. H. (2019). *Decoupling debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. European Environmental Bureau.
- Rolnick, D. Ve ark. . (2024, 1 February). How AI policy can accelerate climate action. UNESCO. <https://www.unesco.org/ethics-ai/en/articles/how-ai-policy-can-accelerate-climate-actio>
- SDE Editör. (2025, 13 Mart). *Stratejik kobalt madeni ve postmodern sömürü düzeni*. Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- Studocu. (t.y.). Akhuwat case study: Project management (The Islamia University of Bahawalpur). <https://www.studocu.com/row/document/the-islamia-university-of-bahawalpur/project-management/akhuwat-case-study/20988089>

- Sürdür. (t.y.). *Yapay zekâ uygulamaları ne kadar sürdürülebilir?* https://surdur.com/blog/yapay-zeka-uygulamaları-ne-kadarsurdurulebilir?srsltid=AfmBOop9_rKsTWYRLBK4Qwsbo6lno2dhD-exwObXGtoIB7Xf5l5vrPSm
- The Academic Conference and Publishing International (ACRN). (t.y.), *Journal of Finance and Risk Perspectives: JFRP0404b*. <https://www.acrn-journals.eu/resources/jfrp0404b.pdf>
- The Verge. (2024). Delta Air Lines AI ticket price rollout. <https://www.theverge.com/news/709556/delta-air-lines-ai-ticket-price-rollout>
- United Nations Development Programme. (t.y.). Human Development Index. <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
- Voices of Capitalism. (2026). *Major disadvantages of capitalism and their impact on society*. <https://voicesofcapitalism.com/disadvantages-of-capitalism/>
- Wildeford, P. (2024). AI is probably not a bubble. Substack. <https://peterwildeford.substack.com/p/ai-is-probably-not-a-bubble>
- World Bank. (t.y.). Human capital. <https://www.worldbank.org/en/publication/human-ca>
- World Bank. (t.y.). Projects & operations: Projects list (Dropped, High Risk, Grants/IBRD). https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projectslist?projectfinancialtype_exact=Grants^IBRD&esrc_ovrl_risk_rate_exact=High&os=0&status_exact=Dropped
- World Economic Forum. (2023, 23 Ağustos). The challenges of financing the energy transition in developing economies. <https://www.weforum.org/stories/2023/08/financing-energy-transition-developing-economies/>
- Yapı Kredi Blog. (2024). Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşmada yapay zekânın rolü. <https://www.yapikredi.com.tr/blog/surdurulebilirlik/toplum/detay/surdurulebilir-kalkinma-amaclarina-ulasmada-yapay-zeknin-rolu>
- 42Signals. (2024, 19 Eylül). Amazon pricing strategy analysis: How brands optimize for sales?. <https://www.42signals.com/blog/amazon-pricing-strategy-analysis-for-sales-optimization/>

Servet Dergisi 7.sayı / Nisan, 2026

Sakarya Üniversitesi, Esentepe Kampüsü, İslam Ekonomisi ve
Finansı Araştırma Merkezi (Eski Otel Binası 2.kat), Kemalpaşa
Mahallesi, 54050 Serdivan/Sakarya

